

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПЕТРЕНКО ЮЛІЯ ОЛЕГІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри фінансів і
банківської справи,
д-р екон. наук, професор
_____ О. А. Лактіонова
« ____ » _____ 2021 р.

**СИСТЕМА АНТИКРИЗОВИХ ФІНАНСОВИХ ЗАХОДІВ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Л. В. Юрчишена, доцент кафедри
фінансів і банківської справи,
канд. екон. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національного шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Петренко Ю. О. Система антикризових фінансових заходів в умовах пандемії COVID-19. Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

В роботі розглянуто теоретичні підходи до антикризового фінансового управління, вивчено світовий досвід антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19. Здійснено оцінку впливу Covid-19 на макроекономічні показники України, доходи місцевих бюджетів, проаналізовано видатки місцевих бюджетів на антикризові заходи. Розроблено концепцію формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19, представлено фінансові інструменти антикризового управління на макро рівні, виявлено найбільш вразливі сектори економіки внаслідок пандемії Covid-19, здійснено кореляційно-регресійне моделювання впливу показників малого і мікро бізнесу на доходи зведеного бюджету України в умовах Covid-19.

Ключові слова: криза, антикризові фінансові заходи, доходи, видатки, державний бюджет, місцевий бюджет, Covid-19.

78 с., 14 табл., 28 рис., 9 дод., 67 джерел.

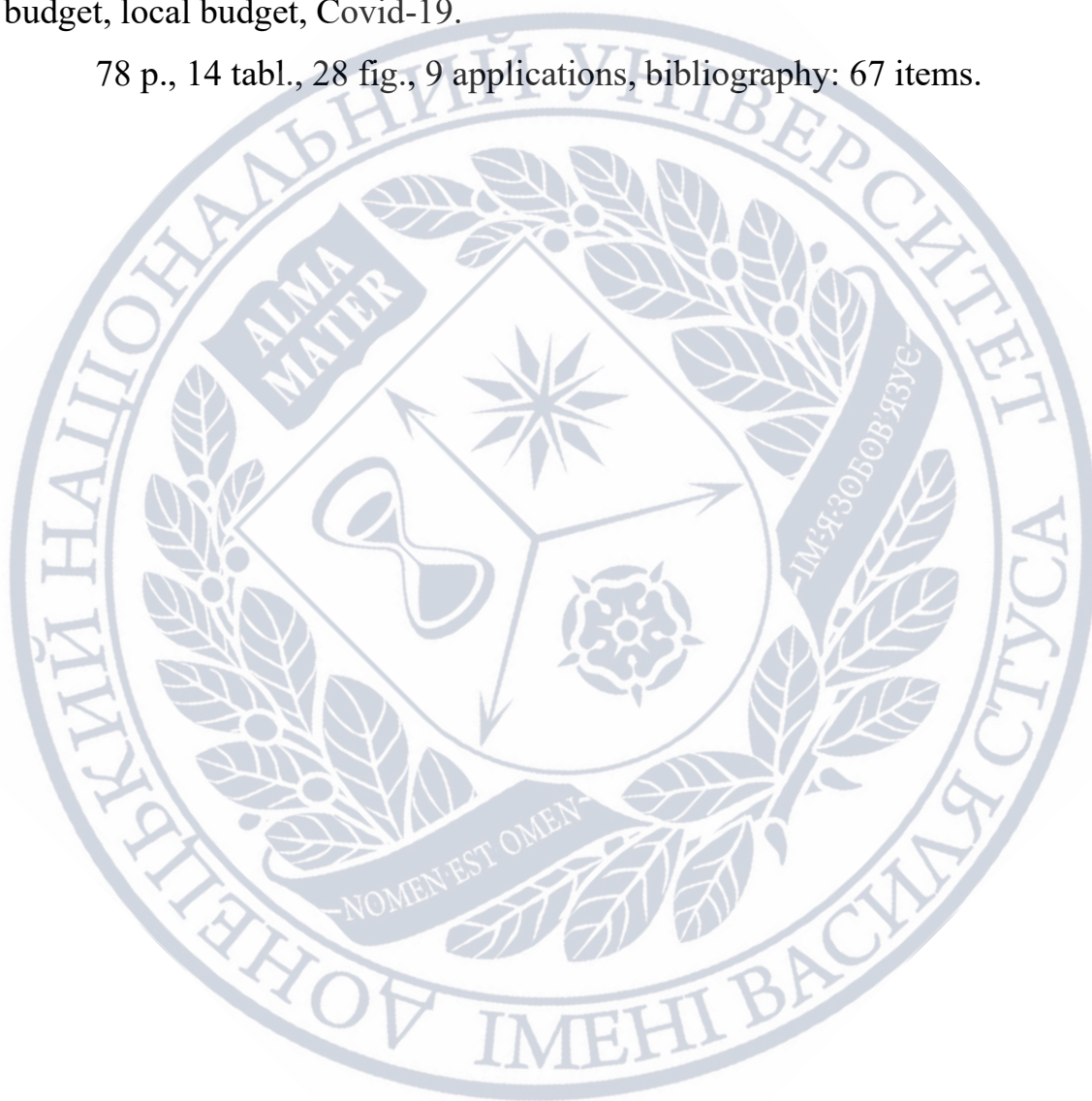
Petrenko Y. The system of anti-crisis financial measures in a pandemic COVID-19. Specialty 072 Finance, Banking and Insurance. Educational Program «Finance, Banking and Insurance». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

Theoretical approaches to anti-crisis financial management are considered in the work, the world experience of anti-crisis financial measures in the conditions of Covid-19 pandemic is studied. The impact of Covid-19 on the macroeconomic indicators of Ukraine, local budget revenues was assessed, and local budget expenditures on anti-crisis measures were analyzed. The concept of forming a

system of anti-crisis financial measures in the Covid-19 pandemic is developed, financial instruments of anti-crisis management at the macro level are presented, the most vulnerable sectors of the economy due to the Covid-19 pandemic are identified, correlation-regression modeling of small and micro business indicators under Covid-19.

Keywords: crisis, anti-crisis financial measures, revenues, expenditures, state budget, local budget, Covid-19.

78 p., 14 tabl., 28 fig., 9 applications, bibliography: 67 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ.....	9
1.1. Теоретичні підходи до поняття «кризи» та антикризового фінансового управління.....	9
1.2. Світова практика антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19.....	18
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	26
2.1. Оцінка впливу пандемії COVID-19 на макроекономічні показники України.....	26
2.2. Аналіз формування доходів місцевих бюджетів в умовах пандемії COVID-19.....	38
2.3. Аналіз видатків місцевих бюджетів на антикризові заходи в умовах COVID-19.....	45
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВИХ ФІНАНСОВИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	54
3.1. Концепція формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії COVID-19.....	54
3.2. Практика реалізації антикризових фінансових заходів в період пандемії COVID-19.....	61
3.3. Моделювання впливу показників ММБ на доходи зведеного бюджету в умовах COVID-19.....	68
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Світова фінансова-економічна криза спричинена поширенням епідемії коронавірусу стала викликом для національних органів макроекономічного регулювання, адже потребувала швидкої реакції, вжиття адаптивних заходів задля захисту національної економіки від дестабілізуючих зовнішніх наслідків. Наслідки кризи Covid-19 для національного і регіонального рівня є досить неоднозначними, як відносно галузевого впливу, так і відносно окремих суб'єктів (громадян, малого, мікро бізнесу, середнього і великого бізнесу). Криза перевірила здатність бізнесу і влади гнучко реагувати, приймати управлінські рішення в умовах невизначеності, зміни попиту і уподобань споживачів. Щодо представників державної та місцевої влади, то криза Covid-19 змусила застосовувати заходи реагування на національному та регіональному рівні задля збереження здоров'я населення, призупинення поширення коронавірусу, пом'якшення фінансових наслідків кризи.

В період пандемії Covid-19 уряд діє в контексті невизначеності, швидкого реагування та сильного соціального, економічного і фінансового тиску. Органи державної влади задля стабілізації фінансової ситуації повинні приймати вчасні та синхронні рішення, що посилює потребу в гнучкості та адаптивності систем управління на макро рівні та перегляду пріоритетів регіонального розвитку.

Проблема антикризового фінансового управління в умовах пандемії Covid-19 є досить актуальною, адже неоднозначність наслідків для регіонів потребує запровадження ефективних фінансових інструментів, як на рівні держави, так і на місцях. Актуальність теми посилюється фінансовими наслідками Covid-19 на всі сектори економіки, на здатність держави формувати доходи і здійснювати видатки за рахунок державного і місцевих бюджетів.

Вивчення впливу наслідків Covid-19 на економіку країни здійснюють як вітчизняні, так і іноземні науковці, практики. Проблему антикризового

фінансового управління розглядають такі вчені, як Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М., Черленяк І. І., Курей О. А., Микитенко В. О., Куліш Г. П., Кулиш А. П., Адамська О. С., Дурман М. О., Олешко А. А., Смолій Л. В. та інші. Серед іноземних, можна виокремити дослідження таких вчених, як Khalatur S., Kriuchko L., Sirko A., Bril M., Barroy H., Wang D., Pescetto C., Kutzin J., Gupta S., Barroy H. та інші.

Значна кількість досліджень щодо даної проблеми обумовлена невизначеністю наслідків кризи Covid-19, впровадженню тимчасових фінансових інструментів виходу з неї як на національному, так і місцевому рівнях. Невизначеністю умов щодо подальшого її впливу.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування концептуальних підходів та практичних рекомендації до формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії COVID-19.

Задля реалізації поставленої мети було визначено завдання теоретичного і прикладного характеру, зокрема:

- розглянути теоретичні аспекти та обґрунтувати світову практику антикризового фінансового управління в умовах пандемії Covid-19;
- оцінити вплив пандемії COVID-19 на макроекономічні показники, здатність формувати доходи та здійснювати витрати державного і місцевого бюджетів України;
- розробити концепцію формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії COVID-19;
- виявити дієві інструменти антикризового фінансового управління в Україні, здійснити моделювання впливу показників малого і мікро бізнесу на доходи зведеного бюджету України в умовах COVID-19.

Об'єктом дослідження є антикризові фінансові заходи держави в умовах пандемії COVID-19.

Предметом дослідження є механізм формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії COVID-19.

Дослідження кваліфікаційної роботи здійснювалися із використання наступних методів: синтез-метод для вивчення теоретичних підходів до поняття «криза», «антикризове управління», «антикризове фінансове управління»; системний метод, описовий і метод узагальнення для вивчення міжнародного досвіду заходів антикризового фінансового управління; факторний аналіз для виявлення впливу Covid-19 на доходи державного і місцевого бюджетів; статистичний метод для збору статистичної інформації, динамічний задля виявлення тенденцій зміни макроекономічних показників; метод візуалізації для представлення отриманих результатів дослідження; метод наукової абстракції для формування концепції системи антикризових фінансових заходів; кореляційно-регресійний аналіз для моделювання впливу зміни показників ММБ на доходи зведеного бюджету; метод відсіювання для відбору найбільш значущих факторів при побудові регресійного рівняння.

Інформаційною базою при написанні роботи була публічна інформація розміщена на Державному веб-порталі бюджету для громадян, офіційних ресурсах ДПС України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Рахункової палати України та інших інтернет ресурсах.

Наукова новизна дослідження реалізується в теоретичних та практичних значення одержаних результатів, зокрема:

вдосконалено:

- розроблену концепції формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19, із врахуванням чинників та наслідків їх впливу, принципів та фінансових інструментів пом'якшення кризи Covid-19;

здобуло подальший розвиток:

- систематизація міжнародного і вітчизняного досвіду щодо використання фінансових інструментів антикризового управління на державному та регіональному рівні;

- результати оцінки чутливості публічних фінансів, економічних агентів до наслідків фінансово-економічної кризи спричиненої пандемією Covid-19;

- економічне обґрунтування за результатами кореляційно-регресійного моделювання впливу погіршення фінансових показників ММБ на доходи зведеного бюджету України.

Апробація результатів дослідження було здійснено на III Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи», м. Полтава, 27.10.2021 року, за результатами якої видано тези доповіді та опубліковано фахову статтю у Науковому віснику ОНЕУ «Аналіз чутливості публічних фінансів до пандемії Covid-19».

Положення, що виносяться на захист:

- світова практика антикризового фінансового управління в умовах пандемії Covid-19;
- результати оцінки впливу пандемії Covid-19 на макроекономічні показники, доходи державного і місцевих бюджетів, критичний аналіз видатків бюджету на заходи з боротьби Covid-19;
- концепція формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19;
- синтез фінансових інструментів антикризового фінансового управління в період Covid-19;
- результати кореляційно-регресійного моделювання впливу показників малого і мікро бізнесу на доходи зведеного бюджету України в умовах Covid-19.

Кваліфікаційна (магістерська) робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 67 найменувань, 9 додатків. Загальний обсяг роботи становить 85 сторінок, з яких основний – 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Теоретичні підходи до поняття «кризи» та антикризового фінансового управління

Однією із форм порушення фінансової рівноваги як на макро, так і мікро рівні є фінансова криза, що виникає внаслідок дії чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Реакцією на негативну дію і наслідки фінансової кризи є пошук шляхів виходу з неї. Дія зовнішніх факторів зумовлює появу криз як на макро, так і мікро рівнях.

Термін «криза» має неоднозначне тлумачення, що залежить від сфери виникнення криз, проте має певні характерні риси (рис. 1.1).

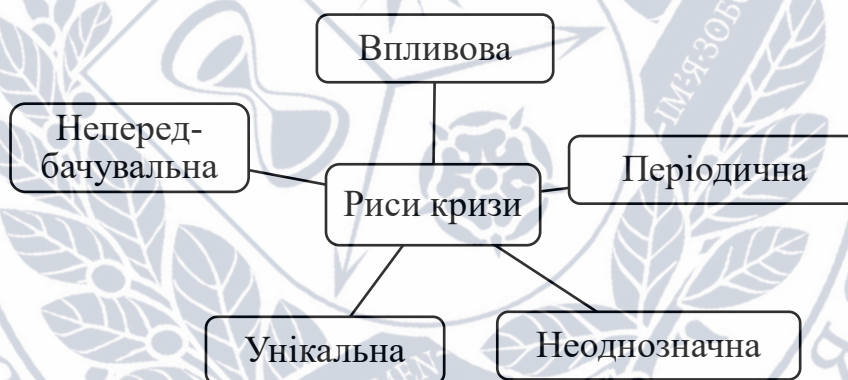

Рисунок 1.1 – Характерні риси кризи

Настання кризи супроводжується періодом розриву, коли фінансова система або окремий суб'єкт перебуває під загрозою і потребує прийняття правильних управлінських рішень. Причини кризи можуть бути досить різноманітні: асиметрична інформація, зміна кон'юнктури ринку, неефективні інструменти макро і мікро економічно регулювання, нестабільність фінансової політики, зростання конкуренції на ринку, політична нестабільність тощо [1].

Виникнення кризи супроводжується несподіваними подіями, невизначеним впливом. Термін «криза» походить від грецького «krisis» –

«рішення» і «krinein» – «вирішувати», тобто це як вирішальний момент внаслідок настання певних подій.

Timothy Coombs досліджує кризу з позиції комунікації, тобто як певне сприйняття непередбаченої події, що загрожує очікуванням стейкхолдерів і впливає на результати діяльності [2].

Теорію «кризи першого покоління» (фінансових криз) було запропоновано Кругманом П., в основу якої закладено відсутність рівноваги платіжного балансу. Теорію фінансових криз 2-го покоління запропонував Маріон Н, згідно якої основним чинником її виникнення є структурні зміни і політика [3]. Невід’ємним чинником виникнення фінансових криз, на думку Мельник А.О. [4], є невідповідність макроекономічного розвитку та невиконання планових показників.

Ототожнення фінансової і валютної кризи здійснює Мінські Х. [5], адже вони нерозривно пов’язані, а остання є початком фінансової, і може перейти в стадію падіння вартості активів, дисбалансу валютних ринків, порушення фінансової рівноваги суб’єктів. Чухно А. зазначає, що фінансові кризи формують дисбаланс між можливістю економічного розвитку і наявною ситуацією фінансової системи [6].

Спектр дії фінансових криз є багатограним, і вбачає вплив на фінансові показники всіх секторів економіки, але подолання кризи є поштовхом до нового фінансово-економічного розвитку суб’єкта, переходом на новий рівень розвитку. Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М. [7] запропонували типологію світових фінансових криз за визначеними ознаками з метою ідентифікації дії та визначення інструментів антикризового управління. Виділяючи збурювальні фактори, що є наслідком реалізації причинно-наслідкових механізмів в економіці та охоплення окремих сфер грошово-фінансової системи (рис. 1.2).

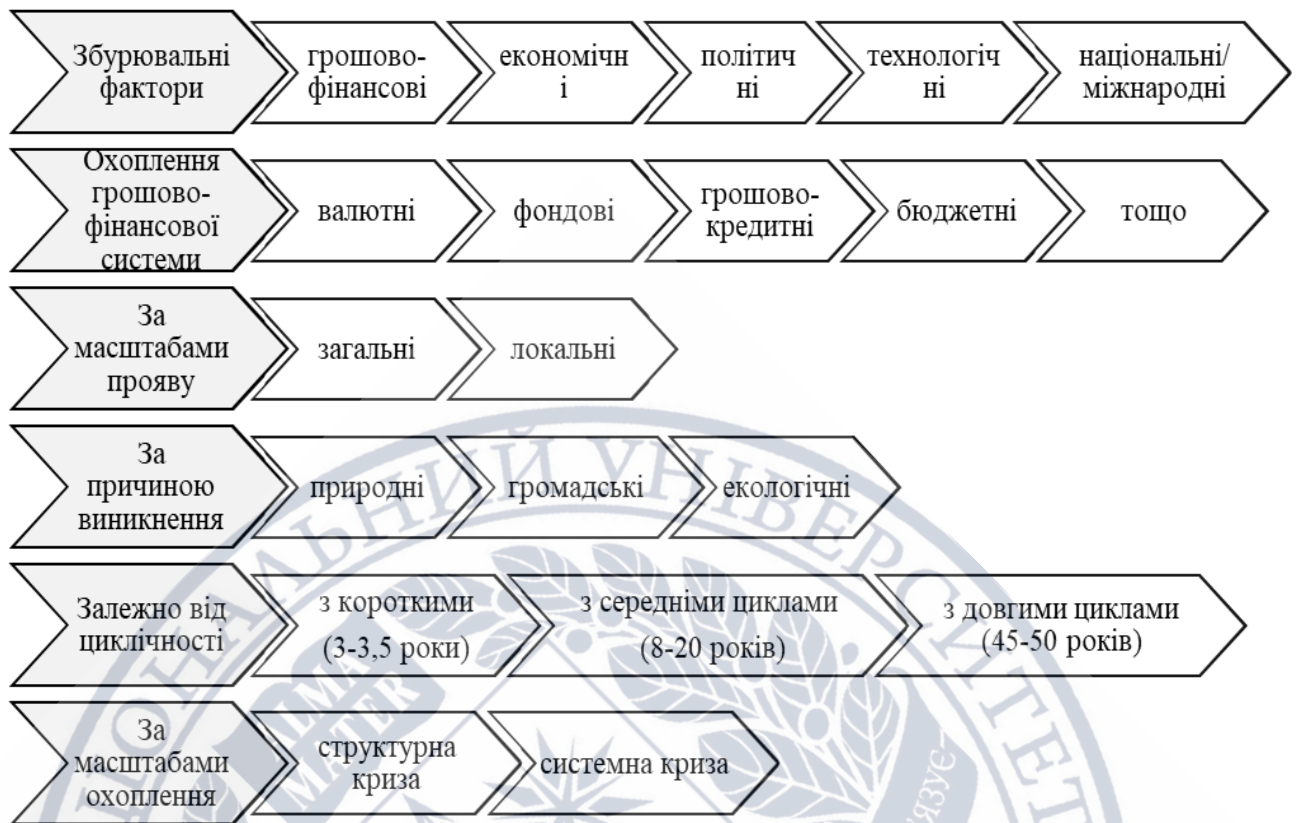

Рисунок 1.2 – Типологізація фінансових криз [7]

Кризи доцільно ідентифікувати за декількома класифікаційними ознаками, що дасть можливість більш повно визначити її сутнісні характеристики.

Проте, криза, це більш загальне поняття складовою якого є фінансова криза, так на думку Жердецької Л.В., вона є наслідком порушення економічної рівноваги, дисбалансами внаслідок шоків, адже фінансова система є досить чутлива до будь-яких дисбалансів. Фінансова криза як макро індикатор характеризується чутливістю до дії зовнішніх шоків, і як наслідок впливає на макро показники. На мікро рівні, або у вузькому розумінні, стосується конкретних суб'єктів і супроводжується падінням вартості активів [8].

Найбільш поширеними видами фінансової кризи є валютна, банківська, інфляційна, грошова, платіжна тощо, проте, зазвичай вони не бувають поодинокі, а в більшості випадків комплексні.

Подолання кризових явищ пов'язано із ідентифікацією причин їх виникнення, що пов'язано із антикризовим управлінням, яке розглядається як

активний процес подолання кризи до, в період і після виникнення кризи. Процес антикризового управління спрямований на подолання кризи різних масштабів, зменшення втрат, внаслідок її настання на усіх рівнях досліджуваної системи [1; 9].

Модель Кумбуса визначає триступеневий процес антикризового управління:

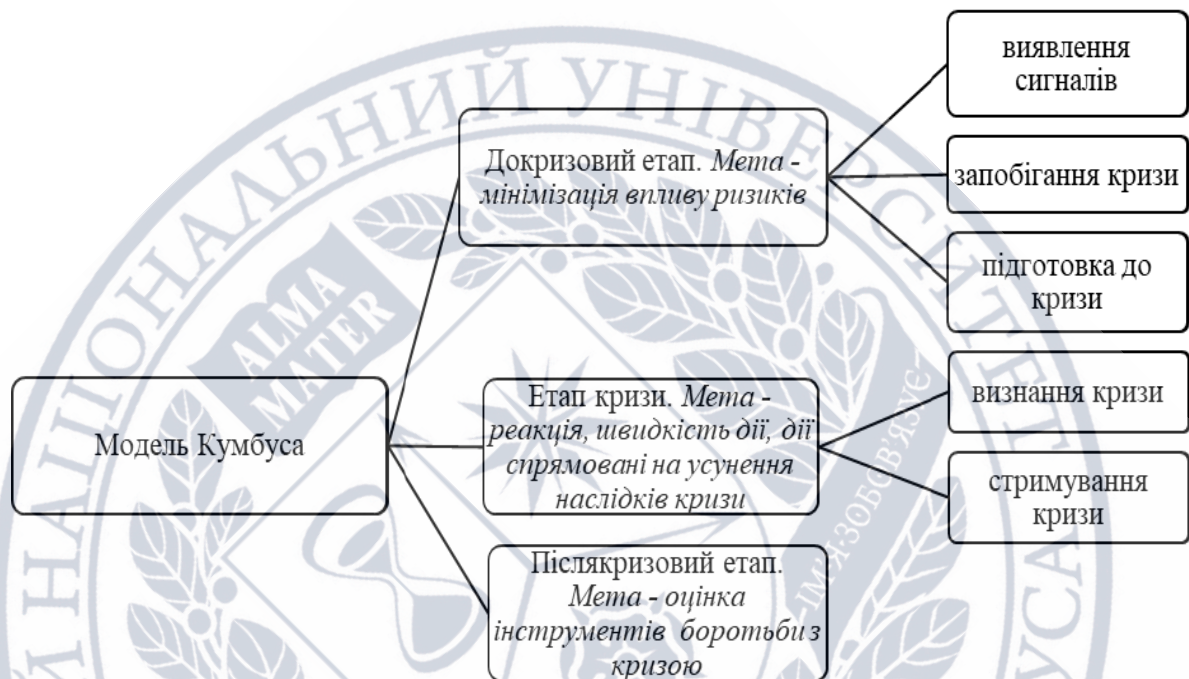

Рисунок 1.3 – Модель антикризового управління Timothy Coombs [1; 9; 10; 11]

Кожна фінансова криза є унікальна і потребує не лише адекватної реакції, а й застосування існуючих та гібридних інструментів її подолання. Так, неочікуваною є світова криза пов'язана з COVID-19. Ознаками кризи є:

- обмежувальні епідеміологічні заходи з боку держави – карантин;
- шоківість і непередбачуваність масштабів;
- різкі коливання попиту і пропозиції;
- виробничі простої підприємств;
- стрімке падіння економіки тощо.

Дослідження поняття «антикризового управління» (англ. «crisis management») можна здійснювати на рівні суб'єкта господарювання, держави, регіону, галузі, що набуває специфічного змісту залежно від сфери

застосування, соціально-економічних умов і процесів. Є засобом забезпечення стабільності і рівноваги суспільних систем [12]. На думку Василенка В.О. «антикризове управління – управління з передбаченням небезпеки кризи, виявлення та аналіз її симптомів, розробка заходів щодо зниження негативних наслідків кризи, використання інструментів кризи для подальшого розвитку» [13]. Чернявський А.Д. розглядає дане поняття з позиції спроможності пом'якшувати кризові явища, здатності функціонувати в умовах виживання і нести мінімальні втрати в період виходу з кризи [12].

Дурман Н.О., Дурман О.Л. досліджуючи проблему антикризового управління, зазначають, що криза може настати в будь-якій системі, в т. ч. і державі. Тому, в умовах невизначеності доцільно розробляти альтернативний набір форм і методів антикризового управління, проте здатність виявити перші ознаки кризи і сформувати оптимальний інструментарій її усунення є запорукою стійкого фінансового стану [15].

Розглядаючи регіональний аспект антикризового управління виокремлюють кластерний підхід, адже існують фінансово-економічні розриви регіонів з позиції їх розвитку, що потребує застосування індивідуального набору інструментів, індикаторів прояву кризових явищ, що формують багатовимірні вектори [16; 17].

Приходченко Т. А. досліджує антикризове управління з позиції регіонального аспекту, визначаючи, що розвиток і поширення кризи відбувається в динаміці, що потребує гнучкого реагування на зміну вихідних параметрів, переходу на новий рівень, що є відмінним як за складом, так і елементами і зв'язками [18]. Процес антикризового управління ефективний в комплексі дій шляхом застосування інструментів різного рівня, адже фази розвитку регіональної кризи нерозривно пов'язані з функціями держави (інформаційно-аналітичною, ресурсною, інноваційною, контрольною), в зв'язку з цим, Приходченко Т.А. виділяє три фази антикризового управління у регіональному аспекті:

Перша фаза – моніторинг і діагностика кризової ситуації:

- ідентифікація факторів зовнішнього впливу;
- надання фінансової підтримки;
- інституціональні перетворення зовнішнього середовища, які сприятливі для розвитку бізнесу;
- аналіз платоспроможності ключових підприємств галузі, регіонів.

Друга фаза – подолання кризової ситуації:

- систематизація та поширення інформації про потенційних інвесторів і партнерів;
- організаційне сприяння укладенню угод з основними кредиторами підприємств;
- участь у розробці програми фінансового оздоровлення ключових підприємств в галузі та регіоні;
- аналіз наслідків розвитку кризової ситуації на провідних підприємствах галузі, регіону.

Третя фаза – повне подолання кризи:

- встановлення і доведення до комерційних організацій критеріїв вибору реципієнтів державної підтримки та порядку її надання
- сприяння проведенню реорганізаційних процедур, входженню в корпоративні структури; надання фінансової допомоги; реструктуризація заборгованості перед фіскальною системою; укладення угод про поставки продукції для державних потреб
- ініціювання та стимулювання інноваційних перетворень внутрішнього середовища комерційних організацій
- моніторинг результатів виконання програми фінансового оздоровлення підприємств, ефективності використання бюджетних ресурсів, спрямованих на фінансове оздоровлення підприємств регіону

Приходченко Т.А. з позиції регіонального аспекту виділяє наступні принципи антикризового управління [13]:

Рисунок 1.4 – Регіональний підхід до принципів антикризового управління

З вище наведеного рисунка можна відмітити про багатоваріантний підхід до визначення принципів антикризового управління, набір яких визначається від особливостей і масштабів настання кризи.

Трансформація поняття «антикризове управління» пов'язане із мінімізацією впливу кризових факторів, застосування профілактичних заходів, розробку антикризових заходів виходу з кризи та її прогнозування [19; 12].

Борщевський В. В. [20] виділяє наступні завдання антикризового управління (рис. 1.5).

Антикризове управління на макро рівні спрямоване на прогнозування та ідентифікацію впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що зумовлюють порушення стабільності країни, виведення держави з кризового стану.

Дослідження антикризового управління з позиції стратегічного та тактичного підходів здійснює Плєскач М. О., визначаючи, комплекс управлінських заходів діагностики, попередження, нейтралізації і подолання кризових явищ на всіх рівнях економіки, при цьому фокусуючись на

інструментах нейтралізації подій, що зумовлюють появу кризового стану [21, с. 205].

1. Прогнозування передкризових станів	• виявлення складових майбутньої кризи, до моменту їх системного набуття
2. Економічне обґрунтування антикризової програми	• визначення найбільш прийнятної програми управлінських дій, на основі порівняння сценаріїв, спрямованих на недопущення подальшого розгортання кризи
3. Визначення управлінських засобів і методів подолання кризових явищ	• відбір найбільш адекватних управлінських інструментів, спроможних давати ефективний і надійний результат подолання причин виникнення кризи, нівелювання її негативних наслідків
4. Диференціація управлінських технологій	• всебічна оцінка кризової ситуації та розробка прийнятних управлінських рішень, формування інноваційних стратегій, орієнтованих на передбачення та подолання кризи
5. Проведення селекційної роботи серед персоналу	• ротація кадрів для вирішення завдань антикризового управління, врахування причин виникнення та засобів подолання конфліктів

Рисунок 1.5 – Завдання антикризового управління

Мельниченко О.А. [22] визначає «антикризову політику держави, як напрям дій, спрямовані на розробку і реалізацію комплексу заходів передбачення і попередження кризи, мінімізацію впливу негативних ефектів і забезпечення економічного розвитку». Для її реалізації на рівні держави розробляються і впроваджуються закони, концепції, стратегії, програми розвитку галузей, регіонів тощо, спрямованих на вихід з кризового стану.

Регіональні заходи щодо антикризового управління можна систематизувати, і визначити як спільні для регіонів (рис. 1.6).

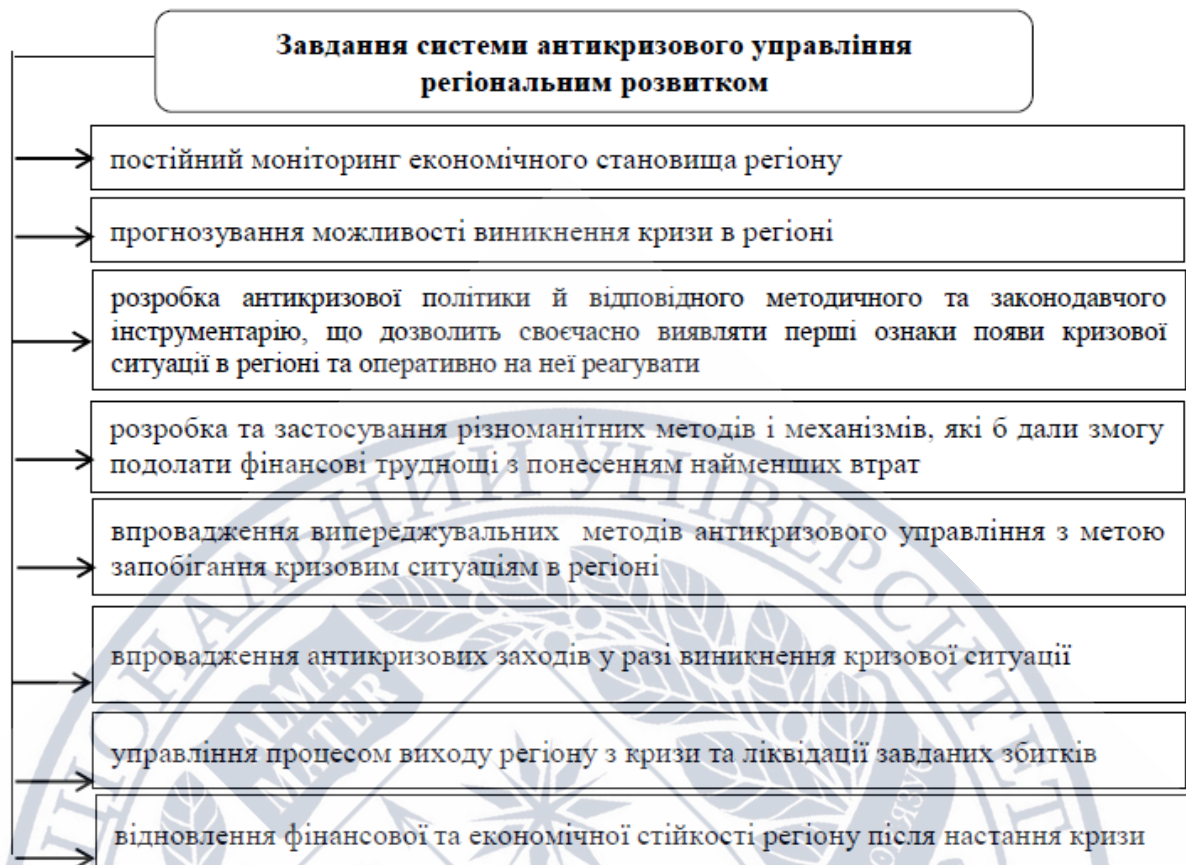

Рисунок 1.6 – Завдання антикризового управління регіональним розвитком

Реалізація антикризової політики держави відбувається за рахунок узгодження і системного підходу щодо розробки інструментів виходу з кризи всіх складових економічної політики. Так, наприклад, вивести бюджетну систему із кризи не можливо без інструментів грошово-кредитної системи, фіскальної, податкової системи. Напрями антикризової економічної політики наведені на рис. 1.7.

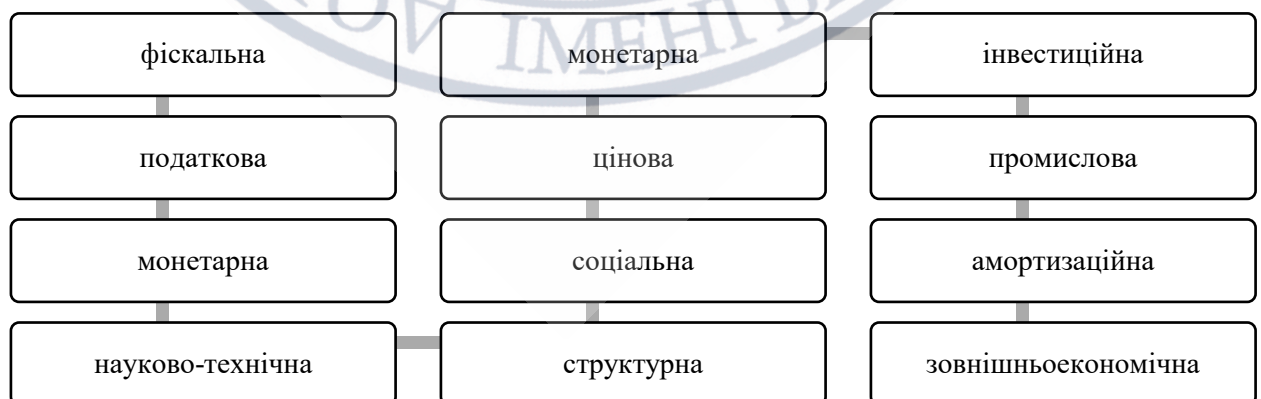

Рисунок 1.7 – Напрями державної антикризової економічної політики

Регіональне антикризове управління потребує не універсальних інструментів, принципів, методів, а розробку унікальної їх системи, задля врахування внутрішніх можливостей регіону, його потенціалу і здатності місцевого менеджменту реалізувати визначені заходи на місцях. Проте, їх ефективність можлива за безпосереднього державно-управлінського впливу, зокрема, за рахунок антикризової політики держави.

Чуттєвість до виявлення кризи на ранніх етапах її прояву, до переходу її в активну фазу і набуття кумулятивного ефекту, є одним із критеріїв її усунення та мінімізації впливу. Проте, людський фактор спричиняє певні супротиви між тим, як було, і як буде, що вимагає прийняття компромісних, а інколи авторитарних рішень із врахуванням існуючих обмежень (фінансових, ресурсних, трудових, екологічних тощо).

Основними напрямками реалізації антикризової політики щодо Covid-19 є: превентивне управління, як реакція на кризові ситуації, що виникають у всіх сферах економіки; відновлювальне управління щодо подолання наслідків кризи [23; 24].

1.2. Світова практика антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19

Глобальна фінансово-економічна криза зумовлена поширенням пандемії COVID-19, запровадженням періодичного адаптивного карантину країнами спричинила зупинку світової і національної економіки.

Турбулентність світової, національної та економіки на локальному рівні потребують застосування обмежувальних заходів щодо економічних процесів, невизначеністю дій інвесторів та розробки антикризових програм виживання, підтримки і виходу з кризи [25; 26].

Динаміка подолання кризи та подальше економічне зростання залежить від суверенітету держави, її здатності забезпечувати подальший розвиток, впровадження антикризових процедур у взаємозв'язку функціонування галузі називається антикризовий процес. Світовий досвід показує, що цей процес є

керованим і включає антикризове управління на мікро рівні (по відношенню до конкретного суб'єкт господарювання), мезо рівні (для груп підприємств у певній галузі) та макроекономічному рівні [27; 28]. Rostyslav Slaviuk and Nataliia Slaviuk (2018) стверджують, що державні запозичення можуть бути важливим джерелом інвестицій для економічного розвитку та зростання конкурентоспроможності, хоча у разі відновлення від кризи та існування високого рівня державного боргу, більшість державних боргів використовується для поточних потреб і рефінансування існуючого боргу [29].

Данилишин Б., Богдан І. (2020) зазначають, що головним завданням економік під час криз є збереження економічного потенціалу, соціального капіталу, створення передумови для подальшого економічного відновлення та прогресивний соціально-економічний розвиток [30].

Котляревська К. (2019) стверджує, що найкращі результати забезпечення стійкості економічного зростання досягають країни, яким вдається поєднувати економічну ефективність із соціальними показниками через встановлення економічних механізмів та оптимізації соціальних інститутів, які виступають як шлях до узгодження інтересів та цілей [31].

Бриль М. (2018) розробив імітаційну модель для виявлення макроекономічних дисбалансів, яка дозволила виявити існуючі проблеми та здійснити прогноз на для виявлення потенційних загроз [26].

Заходи антикризового управління на регіональному рівні спрямовані на подолання чи попередження проявів кризи, їх впливу на складові системи. Даний вплив спричиняється факторами зовнішньої або внутрішньої дії, і як наслідок спричиняють позитивний або негативний вплив. Прояв кризових явищ гальмує регіональний розвиток, як в цілому так і в окремих сферах, залежно від прояву кризи. Процес ідентифікації кризи та масштабів поширення дає можливість обрати унікальний набір антикризових заходів на рівні регіону, так як потребує врахування структурних складових (рис. 1.8).

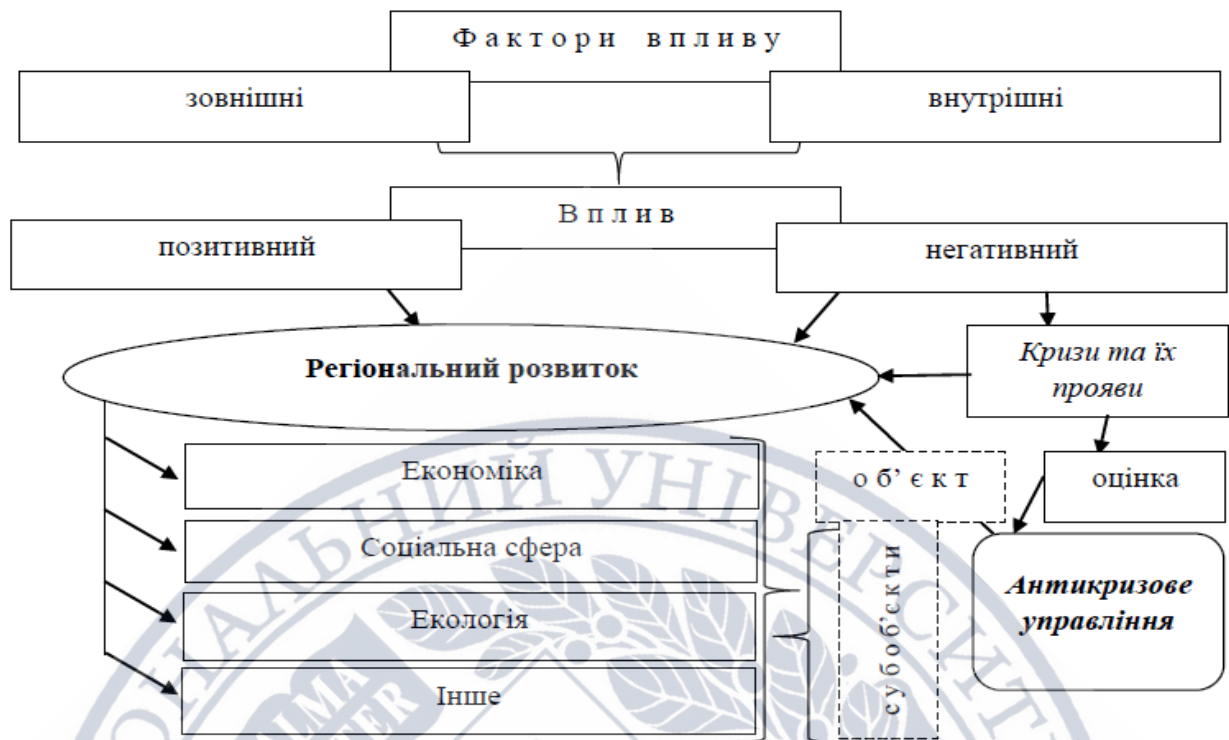

Рисунок 1.8 – Об'єкт антикризового управління в регіональному аспекті

Антикризове управління в умовах Covid-19 має специфічні особливості боротьби, при цьому виділяється наступні стратегії [33, с. 9]:

1. Стратегія жорстких обмежень – застосовує переважна кількість країн світу, і наразі є найбільш ефективною, передбачає закриття або перехід на дистанційну роботу усіх підприємств, що не є критично важливими для забезпечення життєдіяльності, самоізоляцію й обмеження пересування населення.

2. Стратегія м'яких обмежень (Нідерланди, Швеція, Південна Корея, Білорусь та ін.) передбачає забезпечення соціального дистанціювання, заборону масових заходів і впровадження протиепідемічних заходів на підприємствах, що працюють.

МВФ головним заходом економічної підтримки у постпандемічний період визначає впровадження цільової фіскально-кредитної підтримки домогосподарств і підприємств, що постраждали внаслідок пандемії.

МОП пропонує такі заходи:

1. Стимулювання економіки та зайнятості.

- 1.1. Активна фінансова політика.
- 1.2. Акомодативна грошова політика.
- 1.3. Кредитування та фінансова підтримка конкретних секторів, включаючи сферу охорони здоров'я.
- 2. Підтримка підприємств, зайнятості та доходів.
 - 2.1. Розширення соціального захисту для всіх.
 - 2.2. Запровадження заходів щодо збереження зайнятості.
 - 2.3. Надання фінансових / податкових та інших пільг для підприємств.
- 3. Захист працівників на робочих місцях.
 - 3.1. Посилення заходів з охорони праці.
 - 3.2. Адаптування домовленостей про роботу (наприклад, дистанційна робота з дому).
 - 3.3. Запобігання дискримінації та звільненням.
 - 3.4. Захист здоров'я для всіх.
 - 3.5. Розширення доступу до оплачуваної відпустки.
- 4. Соціальний діалог.
 - 4.1. Зміцнення спроможності та стійкості організацій роботодавців і працівників.
 - 4.2. Зміцнення спроможності урядів.
 - 4.3. Зміцнення соціального діалогу, колективних переговорів, інститутів і процесів трудових відносин.

Світовий банк створив фонд швидкого фінансування боротьби з коронавірусом, кошти якого будуть спрямовані на підтримку підприємств у найбільш постраждалих секторах економіки, а також на зміцнення національних систем охорони здоров'я. Наразі розмір фонду становить 14 млрд дол.

ООН та ЮНКТАД для відновлення економіки планують використовувати позики на полегшених умовах і гранти на фінансування систем охорони здоров'я. Ці види допомоги, в першу чергу, будуть впроваджені у країнах, що розвиваються.

Країни G20 оголосили намір вкласти у глобальну економіку понад 5 трлн дол., визначивши головними пріоритетами порятунк життя людей, захист доходів і робочих місць, збереження фінансової стабільності.

На сьогодні країни ЄС запропонували такі інструменти захисту економіки від негативного впливу пандемії (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Інструменти захисту економіки від впливу пандемії за рекомендацією країн ЄС [27, с. 10-11]

Інструмент	Сутність	Країни
1	2	3
Відстрочки чи зменшення податкових і соціальних внесків	Відстрочення податків для підприємств, в т. ч. спеціально розроблені для малих та середніх, самозайнятих осіб.	Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Швеція, Словенія, Словаччина
Фінансові гарантії	Близько 24 держав-членів ЄС оголосили про нові схеми гарантії для компаній, що зазнають фінансових труднощів задля отримання доступу до фінансових ресурсів. Одні заходи, спрямовані на МСП (Данія, Австрія), інші – для всіх компаній, які постраждали від кризи, гібридні або урізані – держава гарантує тільки певний відсоток позики, асоціації МСП бізнесу зазначають про ризик банків, адже не всі схильні до ризику, і не надаватимуть кредити МСП, незважаючи на державні гарантії	Німеччина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Мальта, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Словенія, Швеція.
Субсидії на заробітну плату	Найбільш популярний захід серед МСП. Субсидування заробітної плати працівників, які працюють скорочену кількість годин.	Застосовують більше як 21 країна, в т. ч.: Австрія, Болгарія, Бельгія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Німеччина, Ірландія, Люксембург, Латвія, Литва, Італія, Мальта, Нідерланди, Польща, Румунія, Словенія, Словаччина, Швеція

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Прямі позики	Створення нових схем кредитування або перемовини з банками для полегшення отримання нових позик, більшість з яких спрямовані на забезпечення грошового потоку МСП. Однак реакція МСП показує, що кредити, які передбачають повернення коштів, можуть бути важким вибором, особливо для найменших підприємств, оскільки в цей час вони не можуть передбачити свої доходи на решту року	Хорватія, Чехія, Естонія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Латвія, Люксембург, Португалія, Іспанія, Швеція, Словенія
Відстрочка кредитування	Надається відстрочка погашення наявних позик, або видають нові позики із м'якими умовами погашення	Застосовує близько 15 країн, в т. ч.: Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Франція (перегляд), Німеччина (перегляд), Греція, Італія, Ірландія, Латвія, Мальта, Румунія, Словенія
Прямі гранти / надання грошових коштів для мікропідприємств та самозайнятих осіб	Зазвичай сума пов'язана з розміром підприємства, враховує кількість працівників. Вони охоплюють, період наступних 1-3 місяців	Пропонують близько 13 держав – членів ЄС, в т. ч.: Австрія, Бельгія, Чехія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Люксембург, Ірландія, Італія, Мальта, Словенія, Іспанія

З точки зору малого та середнього бізнесу всі ці заходи позитивно впливають на бізнес, проте проблемним є доступність через простий адміністративний процес. Якщо позики, гранти та гарантії вимагають детальних заявок, це може стримувати особливо найменші підприємства, які опинилися під найсильнішими ударами. Наразі актуальною проблемою є надання негайної та безбюрократичної допомоги найменшим підприємствам. Грошові вливання самозайнятим та мікропідприємствам, які мають лише декількох працівників, часто здійснюються негайно, а перевірки прав на одержання здійснюються лише після цього.

Грошово-кредитні заходи та монетарні інструменти у світовій практиці антикризового управління в умовах пандемії Covid-19. Провідні центробанки

максимально використовують монетарні інструменти для стимулювання економіки, знижуючи облікові ставки до нуля (Європейський центральний банк, ФРС США, Банк Англії). Центральні банки таких країн, як Австралія, Туреччина, Норвегія, Нова Зеландія, Чехія, Росія пом'якшили процентну політику. Для подолання кризи Європейський Центральний Банк, ФРС США, центральні банки Канади, Великої Британії, Японії, Австралії, Індонезії, Ізраїлю, Швеції розпочали програми купівлі державних та корпоративних облігацій. Європейський Центральний Банк, ФРС США, Банк Англії, Центральні банки ОАЕ, Оману, Росії, Австралії запустили програми фінансування банків, які беруть участь у підтримці бізнесу, а центральні банки Китаю, ОАЕ, Росії, Малайзії, Індонезії, Ісландії знизили резервні вимоги до банків. Центральні банки Індії, Індонезії, Норвегії, Росії здійснили вливання на валютний ринок для підтримки національної грошової одиниці та забезпечення достатньої валютної ліквідності, готовність проводити валютні інтервенції виказали Національний банк Чехії, Банк Мексики, Центральний банк Чилі, Центральний банк Домініканської Республіки й інші [33, с. 11-12].

Практично всі країни світу відреагували на кризу Covid-19, запровадивши монетарні і фіскальні заходи, проте масштаб фіскальних заходів відносно країн різниться залежно від ступеня розвитку і фінансової спроможності країн. В квітні 2020 р. витрати на боротьбу з Covid-19 становив 1-2 % ВВП для країн Авганістан, Індії, Мексики, Південна Америка та більше 30 % [34].

Криза змусила переосмислити уряди країн щодо здійснення бюджетних асигнувань, збільшити витрати на охорону здоров'я, проте швидкість реакції залежить від наявної системи управління державними фінансами. Зокрема, Франція, Нідерланди, Австралії швидко перепрограмували бюджетні видатки, створивши бюджетний простір для охорони здоров'я в період кризи. Країни, що розвиваються мають жорсткі системи управління державними фінансами (УДФ), що обмежує можливість швидкого перерозподілу коштів.

Криза стала поштовхом до адаптивних систем УДФ, що є запорукою стійкості системи і забезпечує можливість швидкого перерозподілу бюджетних коштів за відповідними напрямками [24; 35].

Висновки до розділу 1

Дослідження проведене в першому розділі кваліфікаційної роботи мало за мету синтез теоретичних підходів до поняття «криза», яке розглядають вчені на різних рівнях і відносно різних об'єктів. Також було розглянуто типологізацію фінансових криз задля визначення сутнісних характеристик, визначено фази та принципи антикризового управління.

Розглянуто світову практику антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19, виявлено відмінності між країнами щодо можливості швидкості реакції, основні завдання економік під час кризи, визначено об'єкт антикризового управління в регіональному аспекті. Наведено інструменти захисту економіки від впливу пандемії за рекомендацією країн ЄС, їх сутність та країни в яких впроваджено.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка впливу пандемії COVID-19 на макроекономічні показники України

Наслідки пандемії COVID-19 вплинули на всі сфери життя людей, що знизило рівень добробуту в країні і позначилося на макроекономічних показниках країни. Пандемія вплинула на діяльність всіх галузей промисловості, зокрема тих, що не зуміли, або не були в змозі гнучко відреагувати на виклики, переформатування організаційно-виробничих процесів в онлайн режим за умови дотримання локдауна. Для деяких видів бізнесу це було неможливо, що призвело до скорочення персоналу, і як наслідок зростання рівня безробіття в країні. Відчутний вплив пандемії зазнали публічні фінанси, що пов'язано як із зменшенням доходної частини, так і недофінансування видатків.

Криза викликана Covid-19 підкреслила необхідність зміни системи управління публічними фінансами, як на державному, так і місцевому рівнях, враховувати обмеження щодо розподілу бюджетного фінансування, перерозподілу публічних фінансів в адаптивних умовах задля стимулювання витрат у пріоритетні сфери фінансування. Адаптивність публічних фінансів, як зазначає Gupta S., Barroy H., є одним із принципів стійкості системи, що дозволяє гнучко реагувати на виклики, забезпечуючи швидкий перерозподіл коштів на всіх рівнях [36].

Неочікувані виклики, що стали перед державою в умовах Covid-19 потребували швидкої реакції уряду на переорієнтацію державних витрат щодо підтримки економіки, як зазначають Barroy H., Wang D., Pescetto C., Kutzin J, такі заходи уряди країн мають реалізовувати задля врахування нових економічних і фіскальних обмежень, корегування доходів бюджету [37].

Досліджуючи світовий досвід, Прутська О.О. оцінює ефективність застосування вітчизняних антикризових заходів в умовах пандемії Covid-19, визначає, що фінансування наслідків кризи в Україні є невисокими і недостатньо ефективними порівняно з міжнародним досвідом [38].

Варналій З. С., Чеберяко О. В., Баженова О. В., Нікитенко Д. В., Білик Р. Р. досліджуючи стратегічні пріоритети бюджетної політики України, її адаптивність в умовах пандемії COVID-19, пропонують основні напрямки їх реалізації, так як наразі ефективність бюджетної політики є відносно низькою, а уряд недостатньо відреагував на виклики пов'язані з глобальною кризою [39].

Фугело П., Савіцька С. досліджують вплив пандемії Covid-19 на доходи місцевих бюджетів, зазначаючи, що їх скорочення обумовлено гальмування економіки, змінами податкового законодавства та фінансовими важелями органів місцевого самоврядування щодо зменшення податкового навантаження на малий бізнес та фінансових втрат під час карантину [40].

Дмитровська В. С., Кохан І. В. розглядають тенденції формування доходів місцевих бюджетів, оцінюють вплив податкових новацій в умовах пандемії на здатність місцевих бюджетів формувати доходи, пропонують заходи щодо подолання негативних наслідків карантину [41].

Регіональний погляд на наслідки пандемії здійснюють Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. [42] відзначаючи про різний ступінь гнучкості та реакції на пандемію Covid-19, при цьому зазначають, що саме здатність бізнесу змінюватися і задовольняти попит в новій реальності позитивно впливає на економічний розвиток об'єднаних територіальних громад.

Вивчення наслідків пандемії на фінансову стійкість охорони здоров'я, залежність від фіскальної політики здійснювала Степанова О.В., зазначаючи, що зростання витрат на охорону здоров'я і соціальний захист населення є незворотнім процесом в умовах Covid-19, тому формування фіскального простору для задоволення потреб і подолання наслідків кризи повинно реалізовуватися на етапі розробки і затвердження бюджету [43].

Дослідження наслідків пандемії на економіку країни представлені на національному рівні, де порівнюється зміна ВВП України та країнами ЄС, визначаються складові ВВП, які зумовили його падіння впродовж пандемії, оцінюється динаміка діяльності провідних видів економічної діяльності та наслідки впливу як на макроекономічні показники, так і на державні і місцеві бюджети [44].

Результати аналізу зміни реального ВВП України у відсотках до відповідного кварталу попереднього року [42; 67] (рис. 2.1) показав, що починаючи з третього кварталу 2019 р. відбувається поступове зменшення приросту реального ВВП, 2020 рік і I квартал 2021 р. демонструють негативні прирости показників, найбільша величина якого спостерігалася в II кварталі 2020 р. Скорочення внутрішнього попиту в країні вплинуло на різке скорочення ВВП в період пандемії, адже доходи населення країни скоротилися, а якщо і залишилися на тому ж рівні в певних категорій громадян, то змінилися їх пріоритети та структура споживчого кошика [67].

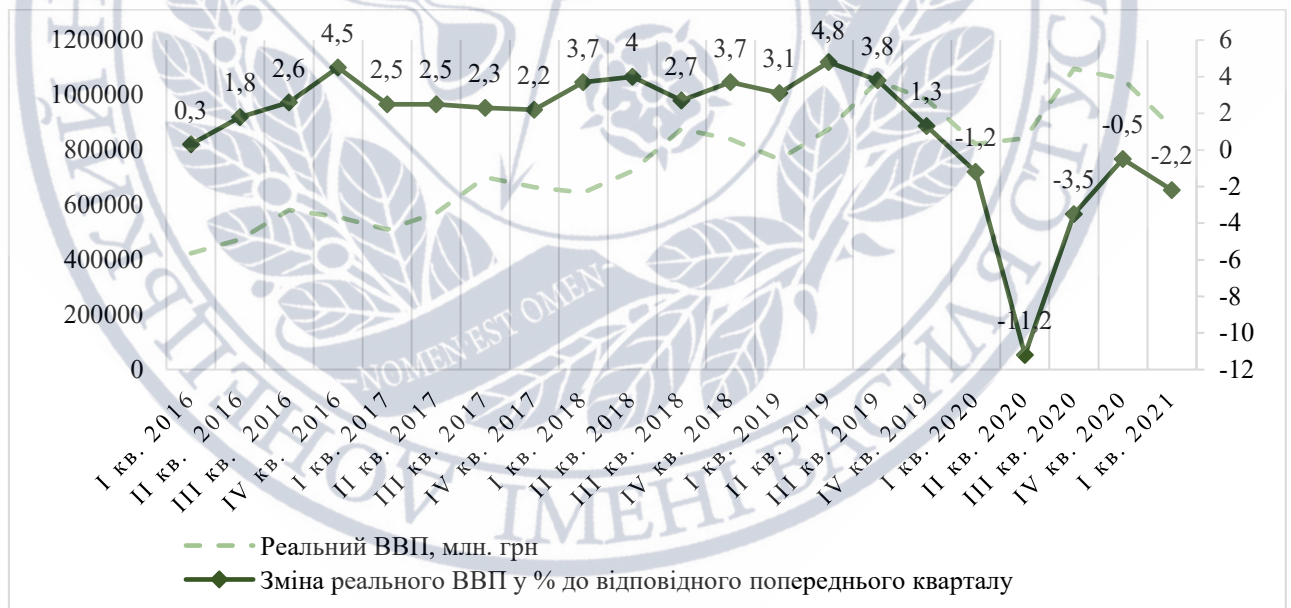

Рисунок 2.1 – Зміна реального ВВП у % до відповідного кварталу попереднього року

Визначальним чинником стало запровадження карантину, зупинка діяльності цілих секторів економіки, скорочення агровиробництва, зменшення платоспроможності населення, зупинка або скорочення

масштабів діяльності підприємств сфери послуг. Негативним явищем для бізнесу була практична відсутність підтримки бізнесу державою, проте зниження світових цін на нафту і газ сповільнило темпи падіння економіки України.

Вразливість макроекономічних показників в період пандемії обумовлена низьким рівнем заощаджень домогосподарств, пом'якшуючий ефект на подолання кризи обумовила проведення макрофінансової стабілізації в країні, хоча уряд України не застосував в повній мірі можливі монетарні та фіскальні інструменти.

Шокове зниження реального ВВП впродовж другого півріччя 2019-2020 рр. обумовлено сукупним впливом карантинних заходів, що реалізовувалися як на рівні регіонів, так і держави (зниження експорту, закриття кордонів, падіння цін на сировинну базу тощо) [67].

Оцінюючи динаміку доходів державного і місцевого бюджетів (рис. 2.2) можна відзначити повторювану тенденцію в межах кварталів 2018-2021 рр., проте в III кварталі 2021 р. відбулося різке скорочення доходів державного бюджету майже в 4 рази, що не є характерним для попередніх періодів.

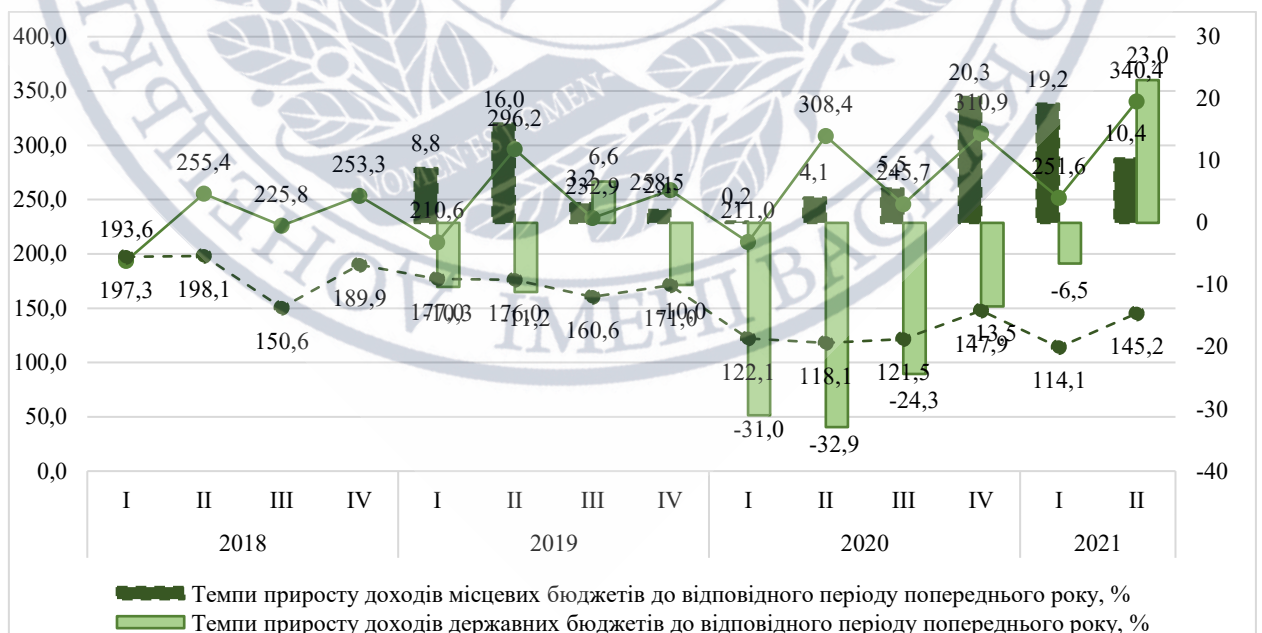

Рисунок 2.2 – Динаміка доходів державного і місцевого бюджетів України

Темпи приросту доходів державного бюджету відносно кварталу попереднього року характеризуються негативною тенденцією, вже починаючи з II кварталу 2019 р., в IV кварталі ситуація загострилася, і в II кварталі 2020 р. досягла критичного рівня, а саме зниження майже на 33 %.

Послаблення карантинних обмежень, пом'якшення умов ведення бізнесу, запровадження короткострокових інструментів стимулювання економіки позитивно вплинули на доходи державного бюджету, що вплинуло на зниження, як наслідок недоотримання фінансових ресурсів на рівні минулих періодів.

Доходи місцевих бюджетів починаючи з 2018 року мають стійку тенденцію до зниження, що супроводжується незначним зростанням в IV кварталі кожного року. Проте, наслідки пандемії Covid-19 є більш відчутні для місцевих бюджетів, ніж державного, адже місцеві бюджети нездатні були відтворити доходну частину нарівні попередніх періодів, основними причинами є введення карантинних обмежень, сповільнення, а в деякі періоди зупинка бізнес-активності, заборона діяльності підприємств сфери послуг і надання послуг з перевезення, або жорсткі обмеження їх діяльності, що суттєво вплинуло на їх доходи, як наслідок скорочення податкових надходжень. Ще одним негативним чинником було погіршення очікувань споживачів та інвесторів, зміна структури попиту.

Проте, Covid-19 починаючи з III кварталу 2019 р. негативно вплинув на темпи зростання доходів місцевих бюджету, які зменшилися з 16 % у II кварталі 2019 р. до 0,1 % у I кварталі 2020 р., пом'якшення карантинних обмежень і відновлення діяльності практично всіх секторів економіки, хоча і в менших масштабах, позитивно вплинули на поступове зростання доходів місцевих бюджету [67].

Отже, як показують результати аналізу доходів наслідки Covid-19 є досить неоднорідними для державного та місцевого бюджетів, що потребує прийняття рішень в умовах радикальної невизначеності на всіх рівнях влади. Диференційовані фактори в регіональному аспекті по різному впливають на

зміну доходного потенціалу та видатки як окремого регіону, так і в цілому країні. Аналіз видатків державного і місцевих бюджетів України представлено на рис. 2.3.

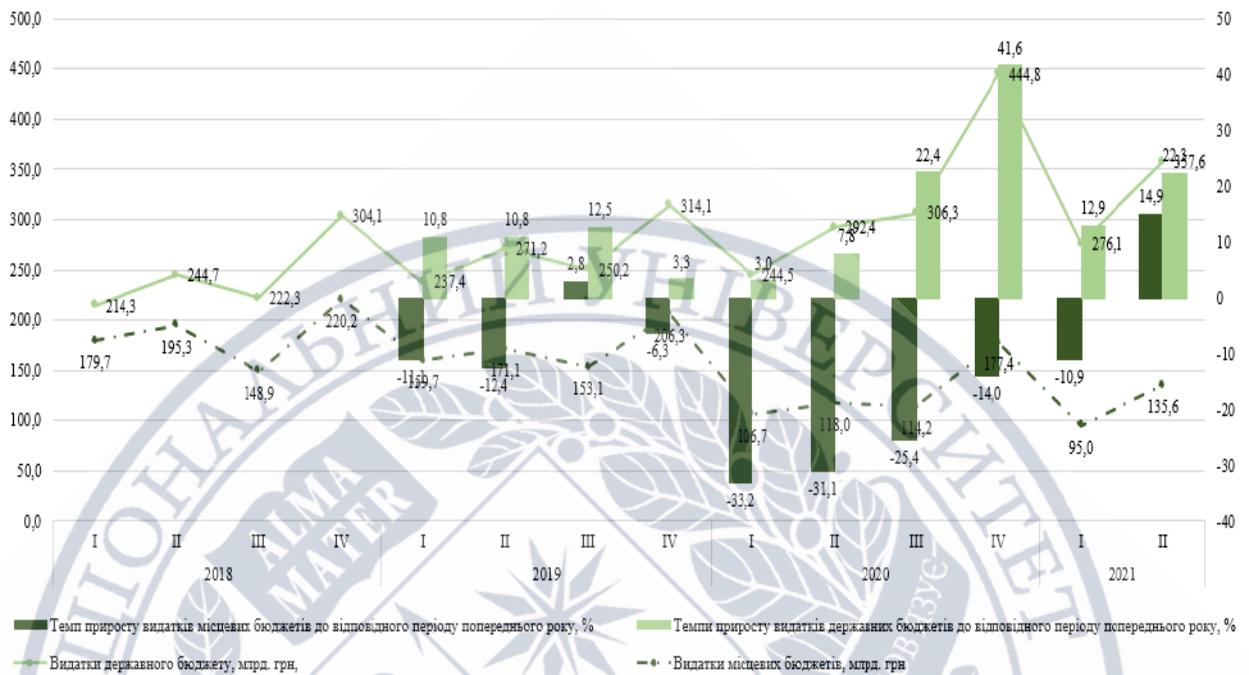

Рисунок 2.3 – Динаміка видатків державного і місцевих бюджетів України

Обсяги видатків місцевих бюджетів скоротилися, найнижчого рівня вони досягли в період жорстких карантинних обмежень I-III кварталу 2020 р. і становили 106,7-114,2 млрд. грн, що в середньому на 30 % нижче відповідного періоду попереднього року, при цьому найнижчий рівень спостерігався в III кварталі 2021 р., і визначаються в обсязі 37 млрд. грн, що на 67 % нижче відповідного періоду попереднього року.

Протилежну тенденцію мають витрати державного бюджету, що супроводжується незначним приростом впродовж 2019-2021 рр. В 2019 р. середній темп приросту витрат становив близько 9 %, починаючи з 2020 р. витрати зростають поквартально на 3; 7,8; 22,4 і 41,6 % відповідно, в абсолютному значенні зросли в два рази з 244,5 до 444,8 млрд. грн. 2021 р. характеризується нединамічними змінами витрат.

Неоднозначна зміна доходів і видатків бюджетів впливає на рівень їх збалансування (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Баланс місцевих бюджетів, млрд. грн

Показник	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Разом			Темп приросту, %	
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2019	2020
Доходи	519,1	519,5	426,0	43,3	41,0	45,5	562,4	560,5	471,5	-0,3	-15,9
Видатки	451,0	442,6	357,7	119,6	123,7	120,4	570,6	566,3	478,1	-0,8	-15,6
Кредитування	0,4	0,5	0,2	0,0	0,1	0,05	0,4	0,5	0,2	41,4	-59,3
Дефіцит (-) / Профіцит (+)	67,8	76,5	68,1	-76,3	-82,7	-74,9	-8,6	-6,3	-6,9	-26,8	9,4

Місцеві бюджети формуються за рахунок загального і спеціального фонду, впродовж 2018-2020 рр. за загальним фондом формувався профіцит, хоча в 2020 р. профіцит по загальному фонду зменшився майже в два рази. Щодо спеціального фонду місцевих бюджетів, то він характеризується перевищенням видатків над доходами, як наслідок впливає на загальне збалансування бюджету, що в 2018-2020 рр. характеризувалося профіцитом в розмірі 8,6; 6,3 і 6,9 млрд. грн відповідно.

Структура доходів державного бюджету суттєво не змінилася, про що свідчать дані наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Структура доходів державного бюджету України

№	Показники	Роки			Абсол. відхил. (+, -)	
		2018	2019	2020	2019	2020
1.	Податкові надходження	81,2	80,1	79,1	-1,1	-1
1.1.	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	20,3	21,7	21	1,4	-0,7
1.2.	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	4,9	4,7	4,9	-0,2	0,2
1.3.	Внутрішні податки на товари та послуги	53,2	50,3	50,1	-2,9	-0,2
1.4.	Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2,9	3	2,8	-0,2	-0,2
1.6.	Інші податки та збори	-0,1	0,4	0,3	0,5	-0,1
2.	Неподаткові надходження	17,7	18,7	19,8	1	1,1
3.	Доходи від операцій з капіталом	0,1	0,02	0,01	-0,08	-0,01
4.	Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,2	0,1	0,1	-0,1	0
5.	Офіційні трансферти	0,8	0,9	1	0,1	0,1
6.	Цільові фонди	0,02	0,2	0,02	0,18	-0,18
	Разом	100	100	100	-	-

Найбільшу частку в структурі доходів державного бюджету займають податкові надходження, частка яких коливається в межах 81,2 -79,1 % протягом 2018-2020 рр., зменшення їх частки обумовлено наслідками карантинних обмежень, закриття кордонів, що вплинуло на економічну активність суб'єктів господарювання.

Таблиця 2.3 – Виконання доходів державного бюджету України

Показник	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Потенційні втрати як % від фактичного виконання за		
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	2018	2019	2020
Податкові надходження	760	753,8	846,7	799,8	826,3	851,1	-0,8	-5,5	3,0
Неподаткові надходження	171,4	164,7	176,0	186,7	227,3	212,9	-3,9	6,1	-6,3
Доходи від операцій з капіталом	0,5	0,7	1,2	0,2	0,7	0,1	40,0	-83,8	-85,7
Від органів державного управління	7,7	7,3	8,8	8,7	10,8	10,7	-5,2	-1,6	-0,9
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	2,4	1,5	1,5	1,1	1,8	1,02	-37,5	-28,6	-43,3
Цільові фонди	4,9	0,2	1,7	1,8	0,2	0,2	-95,9	4,1	0,0
Разом	946,9	928,2	1036,1	998,3	1067,1	1076,0	-2,0	-3,6	0,8

Аналіз виконання державного бюджету за доходами показує, що потенційні втрати податкових надходжень спостерігалися в 2018-2019 рр. і становили 0,8 і 5,5 % відповідно, щодо неподаткових надходжень, то бюджет недоотримав 6,3 % або 24,8 млрд. грн відносно планових показників. Найбільшого впливу в умовах Covid-19 зазнали доходи від операцій з капіталом, як наслідок державний бюджет недоотримав 83,8 % (або 0,9 млрд. грн) і 85,7 % (або 0,6 млрд. грн) відповідно у 2019-2020 рр. Очікувані доходи від органів управління скоротилися на 5,2; 1,6 і 0,9 % відповідно протягом 2018-2020 рр.

Доходи від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ планово становили 2,4-1,8 млрд. грн, проте фактично відбулося недофінансування на 37,5; 28,6 і 43,3 % за період дослідження.

Отже, в цілому недофінансування державного бюджету спостерігалось у 2018-2020 рр. на 2 і 3,6 % відповідно, в 2020 р. прогнози були більш реалістичні, тому планові показники в цілому були виконані на 108 %.

Таблиця 2.4 – Структура та виконання видатків державного бюджету України в період Covid-19

Видатки	Видатки державного бюджету, млрд. грн				Потенційні втрати як % від фактичного виконання за					
	2019 р.		2020 р.		2019 р.			2020 р.		
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	+/-	План	Факт	+/-
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Загальнодержавні функції	177,3	168,2	191,1	163,8	20,7	20,6	-0,1	18,7	14,5	-4,1
Оборона	109,0	106,6	118,1	120,4	12,7	13,1	0,3	11,5	10,7	-0,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	146,7	142,4	148,1	157,7	17,2	17,5	0,3	14,5	14,0	-0,5
Економічна діяльність	84,7	72,4	94,2	168,9	9,9	8,9	-1,0	9,2	15,0	5,8
Охорона навколишнього природного середовища	7,7	6,3	8,2	6,6	0,9	0,8	-0,1	0,8	0,6	-0,2
Житлово-комунальне господарство	0,2	0,1	0,5	0,1	0	0	0	0	0	0
Охорона здоров'я	39,4	38,6	95,7	125	4,6	4,7	0,1	9,3	11,1	1,7
Духовний та фізичний розвиток	10,8	10,0	14,2	9,8	1,3	1,2	0,0	1,4	0,9	-0,5
Освіта	58,0	51,7	57,5	52,8	6,8	6,3	-0,4	5,6	4,7	-0,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	221,3	218,6	296,3	322,7	25,9	26,8	1,0	28,9	28,6	-0,3
Разом	855,1	814,9	1023,9	1127,8	100,0	100,0	0	100,0	100,0	0

Найбільшу частку в структурі видатків державного бюджету займають видатки на загальнодержавні функції, що по факту у 2019 р. становили 168,2 млрд. грн або 20,6 %, в 2020 р. їх плановий показник в структурі витрат становив 18,7%, а фактичне виконання було реалізовано на 14,5 %, недовиконання - 4,1 %. Видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу зменшилися на 3 % в структурі видатків, вагомими є видатки на економічну діяльність, що зросли з 8,9 до 15 %, що в абсолютному значенні становить більше, ніж в два рази з 72,4 до 168,9 млрд. грн.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли протягом 2019-2020 рр. з 218,6 до 322,7 млрд. грн, що в структурі витрат становить 26,8 і 28,6 % відповідно.

Видатки на освіту протягом 2019-2020 рр. зросли лише на 1,1 млрд. грн, що становить 52,8 млрд. грн, проте в структурі видатків відбулося їх зменшення на 1,6 %. Всі інші витрати не є значними у видатках державного бюджету.

Пандемія вплинула на зростання обсягу витрат на охорону здоров'я, що зросли з 38,6 млрд. грн в 2019 р. до 125 млрд. грн в 2020 р., при цьому частка їх в структурі витрат зростає з 4,7 до 11,1 %.

Видатки на оборону в абсолютному значенні зросли з 106,6 до 120,4 млрд. грн за період дослідження, проте в структурі вони зменшилися на 2 %, і становили 10,7 % в 2020 р. Також, в 2020 р. відбулося їх недовиконання на 0,9 %.

Отже, за результатами аналізу видатків державного бюджету можна стверджувати про зміну їх структури, що є наслідком карантинних обмеження, зменшенням економічної активності, фінансуванням закладів охорони здоров'я, зменшилися поточні видатки, проте зросли видатки на оплату праці, що пов'язано із зростанням мінімальної заробітної плати, додаткових доплат працівникам охорони здоров'я, що працювали в ковідних відділеннях.

Уряд України задля швидко реагування на пандемію Covid-19 і фінансування заходів, у квітні 2020 р. створив тимчасову бюджетну програму «Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою Covid-19» за рахунок секвестр розподілу і внесення змін до бюджету. Метою створення фонду було фінансове забезпечення медичної і соціальної сфери, проте не всі кошти використовувалися за призначенням. Фактичне використання коштів з фонду становило 82,2 % (табл. 2.5). За сферами використання найбільше видатків було спрямовано на стимулювання економіки 26407,32 млн. грн, що становить 39,7 % загальних видатків фонду. Дана сфера була профінансована на 97,9 %.

Таблиця 2.5 – Напрямки фінансування заходів по боротьбі з Covid-19

Сфера	Виділено коштів		Касові видатки		Фактично використано, %
	млн. грн	%	млн. грн	%	
Стимулювання економіки	26960,78	33,3	26407,32	39,7	97,9
Охорона здоров'я	22445,06	27,7	19447,91	29,2	86,6
Соціальний захист	17441,38	21,6	12819,1	19,3	73,5
Забезпечення правопорядку	4486,91	5,5	4486,47	6,7	100,0
Соціальний захист (спецфонд)	5037,21	6,2	2797,67	4,2	55,5
Відновлення видатків	627,2	0,8	524,86	0,8	83,7
Освіта	52,45	0,1	41,91	0,1	79,9
Охорона здоров'я (спецфонд)	1376,7	1,7	0	0	0
Спецфонд державного бюджету	2486,09	3,1	0	0	0
Разом	80913,78	100	66525,24	100	82,2

Вагомою сферою фінансування була охорона здоров'я, що профінансовано в розмірі 19447,91 млн. грн (частка фонду – 29,2 %), проте рівень фінансування є дещо нижчим і становив 86,6 %. Видатки на соціальний захист становили 12819,1 млн. грн, що становить 19,3 %, відсоток виконання – 73,5 %. На 100 % профінансовано видатки на забезпечення правопорядку, що становить 4486,47 млн. грн. Інші сфери фінансування, такі як освіта, відновлення видатків та видатки по спецфонду становлять близько 5 %.

По завершенню бюджетного року 17,8 % або 14,4 млрд. грн коштів Фонду не було розподілені, а сам процес розподілу був не зовсім логічним, адже за рахунок фонду здійснювалися витрати на дороги, доплати поліції, а запити на кошти з фонду не завжди мали цільове призначення.

В цілому найбільше видатків з «Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою Covid-19» в 2020 р. було спрямовано на заходи запобігання спалахів Covid-19, фактичне використання яких склало 50383,6 млн. грн або 93,4 % від планового показника. Фінансування соціальної підтримки здійснено в розмірі 10738,0 млн. грн або на 83,7 %, матеріальну допомогу через ПФУ профінансовано лише на 25 % або 809,2 млн. грн, на грошову допомогу громадянам виділено 12719 млн. грн, що становить 93 %

від виділеної суми, на відновлення видатків державного бюджету витрачено 524,9 млн. грн або 83,7 % від виділеної суми

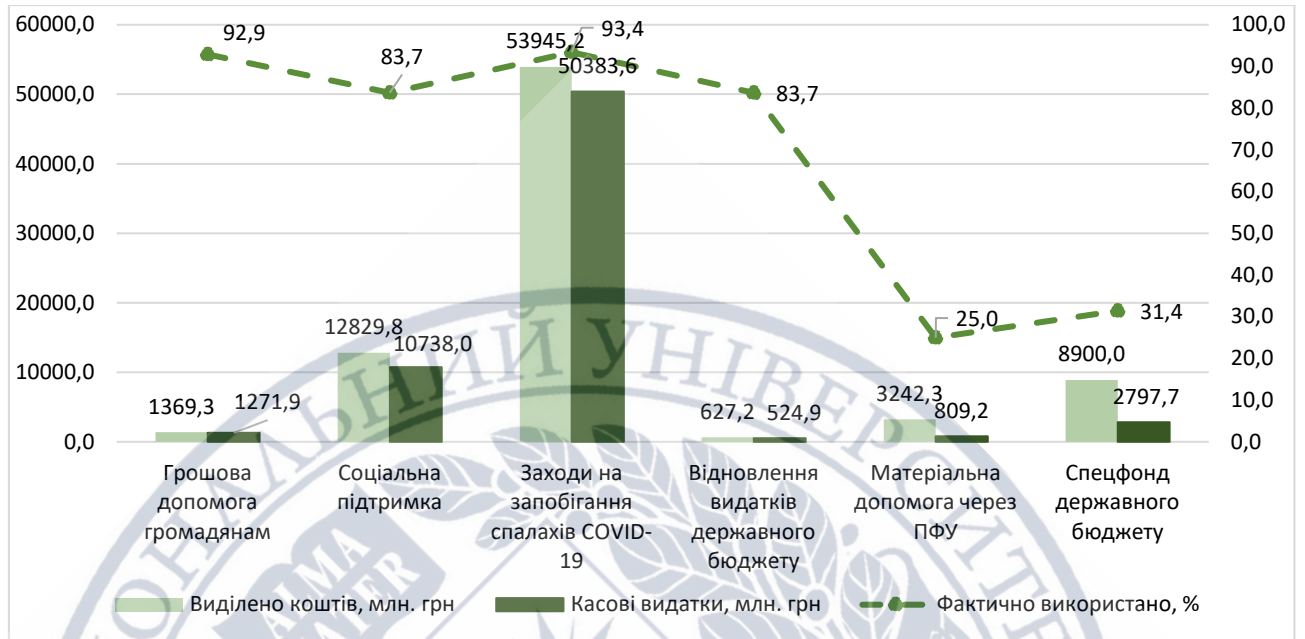

Рисунок 2.4 – Видатки за напрямками використання з «Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою Covid-19» в 2020 р.

У 2021 р. в Україні не було створено подібного фонду по боротьбі з наслідками Covid-19, однією із причин є неефективність використання і проблемність розподілу коштів.

На 2021 р. в державному бюджеті заплановано видатків на боротьбу з Covid-19 на суму 41,5 млрд грн, на 01.11.2021 р. витрачено 31,3 млрд грн (рис. 2.5).

Рисунок 2.5 – Витрати на боротьбу з Covid-19 за 10 місяці 2021 р. [45]

Найбільше видатків було профінансовано на екстрену і стаціонарну допомогу пацієнтам з Covid-19, в т. ч. послуги вакцинації – 14,6 млрд грн, видатки на закупку вакцини – 9,8 млрд грн, заходи щодо підтримки населення 2,9 млрд грн, допомога по безробіттю – 1,5 млрд грн, інші статті видатків становлять менше 0,8 млрд грн.

2.2. Аналіз формування доходів місцевих бюджетів в умовах пандемії COVID-19

Структура фінансових інституцій органів місцевого самоврядування є підґрунтям до розширення їх повноважень на місцях, зростання фінансового потенціалу при повній реалізації реформи бюджетної децентралізації [46].

Збільшення повноважень муніципалітетів, розширення їх фінансової автономії в період пандемії стало для більшості з них викликом, адже місцева влада не в повному обсязі готова генерувати фінанси на місця, а тут ще криза, карантин, локдауни. Задля збереження бізнес-клімату місцева влада змушена вживати антикризових заходів задля зменшення фінансових наслідків Covid-19 для бізнесу, усунення ризику їх банкрутства, проте даний період для більшості з них характеризувався зниження доходів за рахунок відстрочення термінів оплати, зниження або тимчасового звільнення від оподаткування, скасування фінансових санкцій в період кризи, простої в діяльності підприємств, зменшення доходів громадян, скорочення діяльності сфери послуг тощо.

Основні втрати місцевого бюджету пов'язані з простоями підприємств, частковою виплатою заробітної плати або її замороженням, тим самим зниження доходів від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Втрати бюджету стосуються еластичних джерел поповнення бюджету, що залежать від зміни макроекономічних показників [47].

Задля виявлення впливу Covid-19 на доходи місцевих бюджетів України доцільно провести їх комплексний аналіз із врахуванням динаміки їх зміни. Розрахунки будуть здійснюватися за даними Державного веб-порталу

бюджету для громадян [34]. Одним із індикаторів, що характеризує втрати місцевих бюджетів є показник виконання планових показників (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Рівень виконання планових показників місцевих бюджетів України за 2018-2020 рр., млрд грн

	2018р.			2019 р.			2020 р.		
Показник	план	факт	% викон.	план	факт	% викон.	план	факт	% викон.
Податкові надходження	229,8	232,5	101,2	265,3	270,6	102,0	289,2	285,6	98,7
Неподаткові надходження	29,1	28,0	96,2	25,9	26,1	100,9	21,3	21,5	101,0
Доходи від операцій з капіталом	2,6	2,1	80,8	4,0	2,9	73,6	4,1	3,5	85,1
Від органів державного управління	304,7	298,9	98,1	273,9	260,3	95,0	164,8	160,2	97,2
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,1	0,1	100,0	0,2	0,0	22,2	0,2	0,2	83,3
Цільові фонди	0,6	0,7	121,4	0,63	0,6	95,2	0,8	0,7	79,3
Разом	566,9	562,4	99,2	569,9	560,5	98,4	480,3	471,5	98,2

Рівень виконання місцевих бюджетів із урахуванням уточнених планових показників є досить високим в період Covid-19, і становить більше 98 %, що на 1 % менше порівняно з 2018 р. До місцевих бюджетів у 2019 році з урахуванням сум міжбюджетних трансфертів із державного бюджету надійшло 560,5 млрд грн, що становить 98,7 % річних планових показників, у 2018 р. 99,2%. У порівнянні з 2018 роком фактичні надходження зменшилися на 1,9 млрд. грн, або на 0,3 %. У 2020 році з урахуванням сум міжбюджетних трансфертів із державного бюджету надійшло 471,5 млрд грн, що становить 98,2% річних планових показників. Порівняно з 2019 роком фактичні надходження зменшилися на 89,0 млрд грн, або на 15,9%.

У 2018-2019 рр. ступінь виконання місцевих бюджетів за податковими надходженнями становить 101-102 %, в 2020 р. спостерігається недовиконання на рівні 98,7 %, відносно попереднього року скорочення рівня виконання на 3,3 %. Прогнозування доходів від операцій з капіталом має значні похибки, адже відсоток недовиконання за досліджуваний період коливається в межах 15-26%. В 2019 р. місцеві бюджети не отримали кошти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ при планових 2 млн. грн. Цільові фонди недоотримали в 2019 р. майже 5 % або 0,3 млн грн, в 2020 р. 1 млн грн або 20,7 %. Позитивним є виконання місцевих бюджетів за неподатковими платежами в умовах Covid-19 більш ніж 1 % (рис. 2.6).

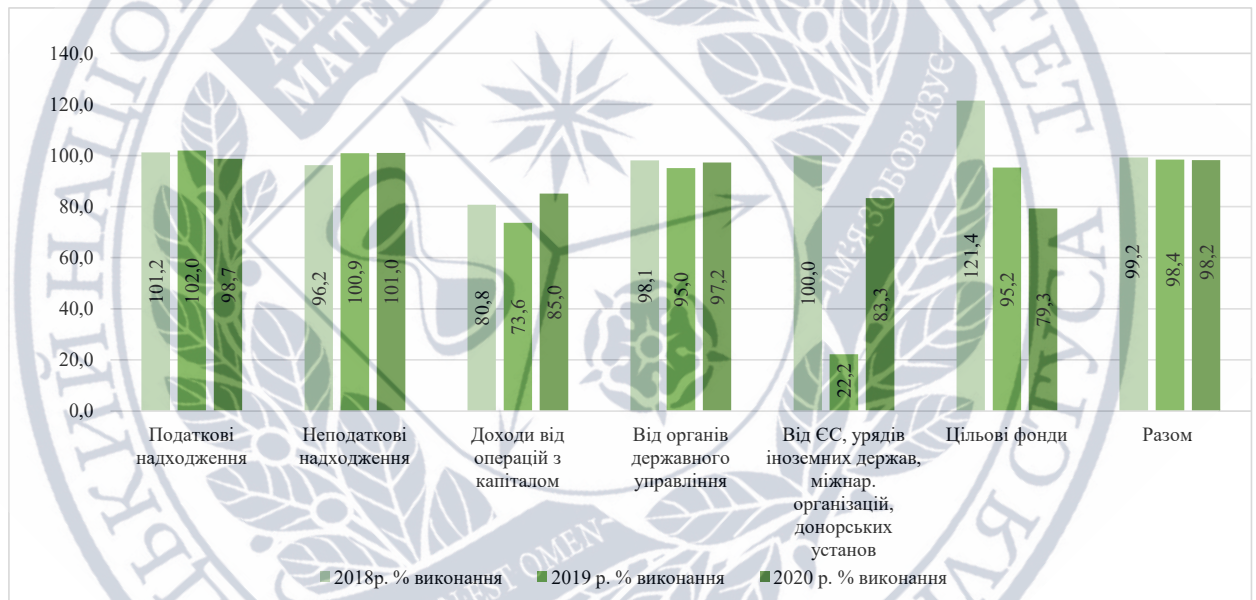

Рисунок 2.6 – Рівень виконання доходів місцевих бюджетів України

Проте, виконання планових показників характеризує лише ступінь очікування органів місцевого самоврядування відносно наповнення місцевих бюджетів, про зміну їх розміру свідчать фактичні надходження, що були проаналізовані за даними Державного веб-порталу бюджету для громадян [48] в динаміці з 2018 р. до вересня 2021 р. включно (рис. 2.7).

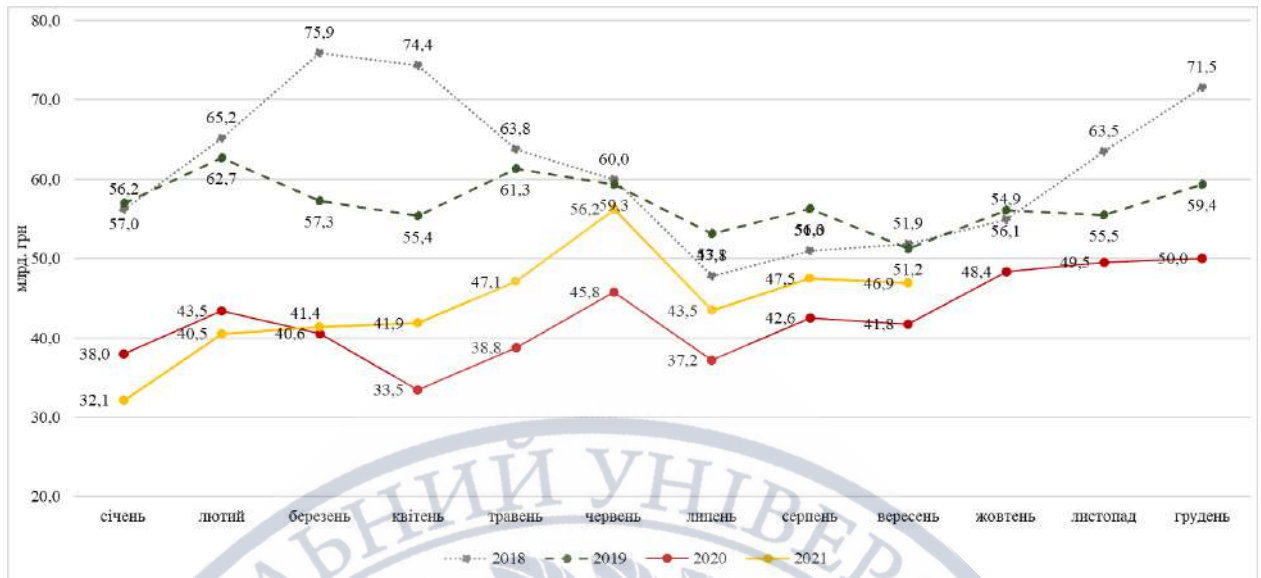

Рисунок 2.7 – Динаміка зміни надходжень доходів місцевих бюджетів України в умовах Covid-19

Ілюзія на основі попереднього аналізу щодо нормальної ситуації з доходами місцевих бюджетів змінюється, адже рис. 2.6 демонструє негативний вплив на помісячні надходження до місцевих бюджетів впродовж аналізованого періоду. Найвищий рівень надходження доходів спостерігається в 2018 р., і лише в липні-жовтні 2019 р. доходи є вищі порівняно з 2018 р. В 2020-2021 рр. доходи місцевих бюджетів різко скорочуються, так на початок 2020 р. вони становлять 38 млрд грн, що на 19 млрд грн відносно 2019 р., а в 2021 р. ще менше 32,1 млрд грн, що на 25 млрд грн менше січня 2019 р., тобто криза Covid-19 болісно вплинула на фінансову спроможність місцевих бюджетів за рахунок доходної бази. Помісячна динаміка зміни показників в період пандемії є повторюваною впродовж 2019-2020 р., так впродовж лютого-квітня відбувається скорочення доходів на 12 % в 2019 р., 22 % в 2020 р., для прикладу в 2018 р. приріст доходів за цей же період становив 14 %. Це період, що характеризувався обмежувальними заходами, карантинними обмеженнями, простоями або зниженням активності суб'єктів господарювання, що в 2020 р. були значно суворішими і контрольованими порівняно з 2019 р.

Надходження доходів місцевих бюджетів в квітні-червні в період пандемії характеризується приростом в 2019 р. на 7,2 %, 2020 р. – 36,7 %, 2021 р. – 33,5 %.

2021 р. – 34,3 %. Це пояснюється послабленням карантинних обмежень на місцях і в цілому по Україні, а позитивна динаміка відносно років пристосування бізнесу, його перепрофілюванням до нових умов, зокрема, роботи в онлайн режимі, зміни формату діяльності підприємств сфери послуг.

Підводячи підсумки, доцільно відмити про негативний вплив кризи Covid-19 на динаміку доходів місцевих бюджетів, рівень яких скорочується за рахунок наслідків епідемії, що торкнулися громадян, бізнесу, держави, а середній помісячний обсяг надходжень зменшується: 2018 р. – 61,3 млрд грн, 2019 р. – 57,0 млрд грн, 2020 р. – 42,5 млрд грн, 2021 р. – 44,1 млрд грн. Пріоритетним джерелом надходження до місцевих бюджетів є податкові надходження, тому доцільно проаналізувати помісячну зміну їх динаміки відносно аналізованого періоду (рис. 2.8).

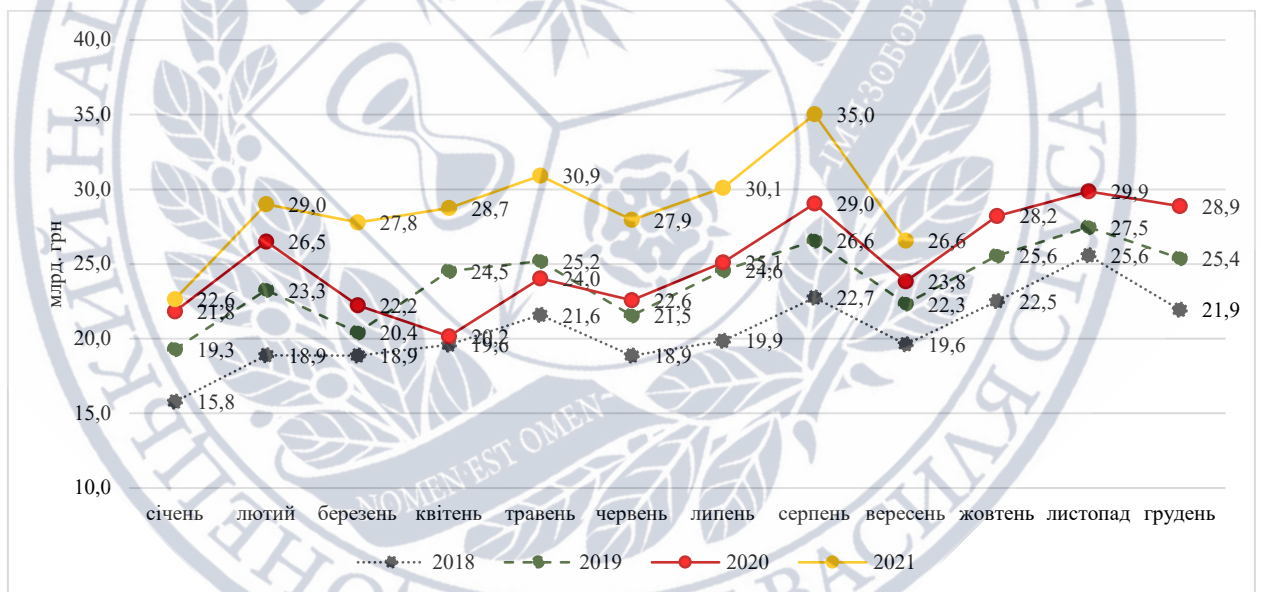

Рисунок 2.8 – Динаміка зміни податкових надходжень до місцевих бюджетів України

Помісячна динаміка рівня податкових надходжень до місцевих бюджетів протягом 2018-2019 рр. є подібною в своїй траєкторії, і в середньому становить 20,5 і 23,8 млрд грн, відповідно. В 2019 р. тенденції досить хвилоподібні і різняться між місяцями, наприклад, протягом лютого-квітня 2020 р. відбулося стрімке скорочення податкових платежів з 26,5 до 20,2 млрд грн, тобто розрив становить 6,3 млрд грн, в наступному періоді до

серпня відбувається приріст податкових надходжень до пікового рівня 29 млрд грн, втримуючи на рівні 28,2-29,9 млрд грн в останньому кварталі 2020 р. Попри різкі коливання середній рівень податкових надходжень за місяць зріс до 25,2 млрд грн, в 2021 р. – 28,7 млрд грн.

Бюджетна децентралізація і розширення повноважень органів місцевого самоврядування позитивно вплинули на зростання частки доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів з 45,7 % в 2017 р. до 66 % в 2020 р. Проте, в абсолютному значенні темп приросту є незначним в 2018-2019 рр. 14,8 і 13,9 % відповідно, а в 2020 р. лише 3,7 %, що пов'язано із введенням локдауна і наслідками пандемії Covid-19.

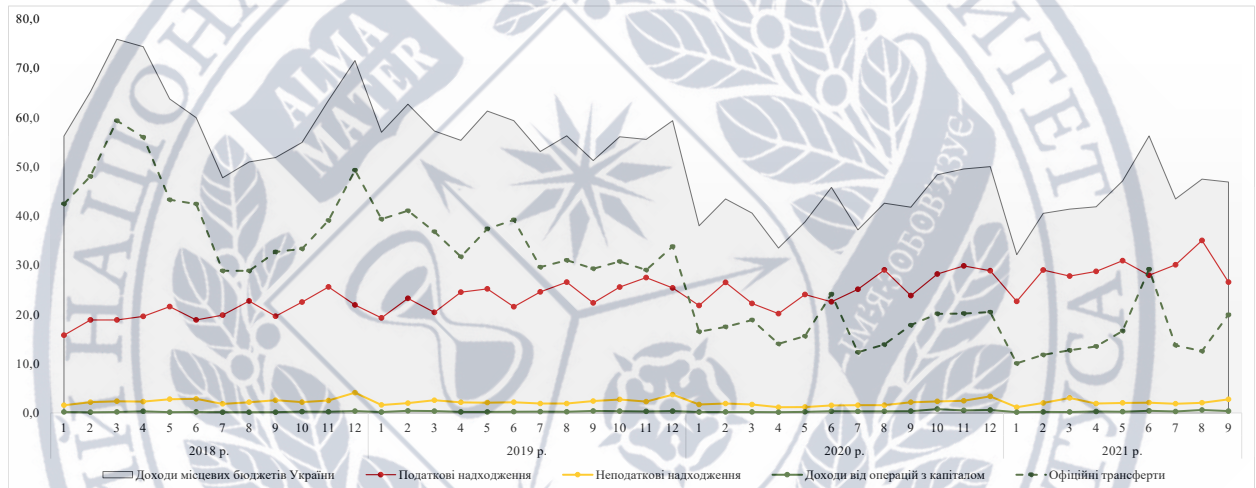

Рисунок 2.9 – Динаміка зміни структури доходів місцевих бюджетів України

Вище наведений рисунок ілюструє чутливість місцевих бюджетів до пандемії Covid-19 та результати реформи бюджетної децентралізації, що демонструють доходи місцевих бюджетів за 2018 – 9 місяців 2021 р., рівень яких суттєво впав і супроводжується різкими коливаннями, як наслідок, може обумовлювати нестачу фінансування в певні періоди часу. Найбільш вразливим був 2020 р., адже доходи є нижчими в порівнянні з 2018-2019 рр. В структурі формування доходів місцевих бюджетів значну роль відіграють податкові надходження, які на відміну від офіційних трансфертів зберігають позитивну динаміку, хоч і з незначним приростом. Зниження доходів пов'язано із скороченням офіційних трансфертів, обсяг яких в 2020 р. суттєво

скоротився відносно 2019 р. з 409,01 млрд грн до 211,43 млрд грн на 48,3 %. За 9 місяців 2021 р. було отримано лише 140,13 млрд грн. Рівень неподаткових надходжень є незначним в доходах місцевих бюджетів та характеризується незначним спадом в абсолютних показниках на 1,92 млрд грн протягом 2019 р., з 29,48 до 27,56 млрд грн, в 2020 р. надходження становили 22,7 млрд грн, 18,92 млрд грн за 9 місяців 2021 р.

Зменшення трансфертів з державного до місцевих бюджетів вплинуло на скорочення доходів, суттєве скорочення трансфертів спостерігається у 2020 р., майже в половину, а саме на 197,6 млрд грн, з 409,1 до 211,43 млрд грн. Це пов'язано із тим, що змінилися джерела фінансування видатків програм соціального захисту, які передані на фінансування державного бюджету. Скоротилися трансферти на медичну субвенцію з 56,1 млрд грн в 2019 р. до 14,6 млрд грн в 2020 р.

Таблиця 2.7 – Зміна структури податкових надходжень місцевих бюджетів України

Показник	Структура, %					Абсол. відхилення відносно попереднього року, %			
	2016	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Податкові надходження	40,1	40,0	41,3	48,3	60,6	-0,1	1,3	6,9	12,3
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	57,8	58,3	63,4	65,0	65,7	0,5	5,2	1,5	0,7
у т. ч.									
податок та збір на доходи фізичних осіб	53,8	55,1	59,4	61,2	62,3	1,3	4,4	1,7	1,1
податок на прибуток	4,0	3,2	4,0	3,8	3,4	-0,8	0,8	-0,2	-0,3
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	1,7	1,2	2,1	2,0	1,6	-0,5	0,8	-0,1	-0,3
Внутрішні податки на товари та послуги	7,9	6,5	5,9	5,1	5,5	-1,3	-0,6	-0,9	0,4
Місцеві податки і збори	28,8	26,2	26,2	27,2	26,5	-2,6	0,1	1,0	-0,7
Інші податки та збори	3,8	7,8	2,3	0,8	0,7	4,0	-5,5	-1,5	-0,1

Структура податкових надходжень місцевих бюджетів розрахована по всіх податках відносно загальної суми податкових надходжень, частка яких в

місцевих бюджетах протягом 2018-2020 рр. зростала з 41,3 % в 2018 р., 48,3 – 2019 р., 60,6 % – 2020 р., в цілому за період дослідження на 20,5 %. Це відбулося за рахунок зростання частки надходження ПДФО на 4,4 % у 2018 р., 1,7 % у 2019 р., 1,1% у 2020 р. відносно попереднього року. Починаючи з 2017 р. зменшується частка надходжень від інших податків та зборів з 7,8 до 0,7 %.

Попри скорочення заробітної плати, зниження рівня зайнятості та зростання мінімальної заробітної плати відбулося незначне зростання надходжень від ПДФО та інших податків, проте в разі відсутності пандемії обсяги надходжень були б значно більшими. Прийняття Закону № 553 від 29.05.2020 р. призвело до втрат на рівні місцевих бюджетів на рівні 5,4 млрд грн з плати на землю, 1 млрд грн – податок на нерухоме майно відмінне від земельного податку, так як платники були звільнені від сплати даних податків. Проте, компенсації місцеві бюджети за рахунок цих втрат не отримали з державного бюджету.

2.3. Аналіз видатків місцевих бюджетів на антикризові заходи в умовах COVID-19

Обсяг і структура фінансових ресурсів місцевих бюджетів характеризує їх здатність реалізовувати повноваження на місцях задля розвитку та підтримки пріоритетних напрямків розвитку регіонів, забезпечення владних повноважень на місцях, розвитку інфраструктури та інших напрямків. Зміна видатків місцевих бюджетів протягом 2016-2020 рр. представлена в таблиці 2.8. Здатність місцевих бюджетів виконувати певні повноваження характеризується видатками (табл. 2.8), які у 2016-2020 рр. зросли з 350,5 до 478,1 млрд. грн, проте темпи приросту сповільнюються з 41,5 в 2017 р. до 14,9 % в 2018 р., в наступному 2019-2020 рр. витрати скорочуються до - 15,6 %. Що відбулося за рахунок скорочення видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я на 43,3 % з 89,8 млрд. грн в 2019 р. до 50,9 млрд. грн в

2020р., скорочення фінансування було характерним і для 2019 р. відносно попереднього періоду на 3,7%.

Таблиця 2.8 – Динаміка видатків місцевих бюджетів, млн. грн.

Показник	Роки, млн. грн.					Темп приросту, %			
	2016	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Загальнодержавні функції	16207,7	23802,4	28 591,9	34914,8	40969,4	46,9	20,1	22,1	17,3
Оборона (цивільна)	8,4	14,2	0	0	0	69,0	-100,0	-	-
Громадський порядок, безпека та судова влада	386,2	634,8	1 149,6	1304,6	1833,8	64,4	81,1	13,5	40,6
Економічна діяльність	34768,9	55 883,2	77 160,5	81 854,2	93926,6	60,7	38,1	6,1	14,7
Охорона навколишнього природного середовища	1483,8	2 609,3	3 000,9	3413,5	2419,8	75,9	15,0	13,7	-29,1
Житлово-комунальне господарство	17535	27170,5	30 048,5	34 382,0	32125,9	55,0	10,6	14,4	-6,6
Охорона здоров'я	63038,8	85663,0	93 233,9	89818,0	50866	35,9	8,8	-3,7	-43,4
Духовний та фізичний розвиток	11938,9	16444,2	18 886,0	21583,2	21884,5	37,7	14,8	14,3	1,4
Освіта	94611,2	136618,5	165 08,0	187102,1	199425,9	44,4	21,3	12,9	6,6
Соціальний захист та соціальне забезпечення	106364,7	141282,8	145498,0	103158,1	23 999,6	32,8	3,0	-29,1	-76,7
Разом видатків	346343,6	490123,0	563277,4	557530,6	467451,6	41,5	14,9	-1,0	-16,2
Міжбюджетні трансфери	4171,6	5967,7	7306,3	8725,0	10658	43,1	22,4	19,4	22,2
Всього видатків	350515,2	496090,7	570583,7	566255,6	478109,6	41,5	15,0	-0,8	-15,6
Кредитування	179,8	251,2	378,8	546,2	220,2	39,7	50,8	44,2	-59,7
Профіцит/дефіцит	14269,30	15756,4	-8540,6	-6 270,5	-6847,9	10,4	-154,2	-26,6	9,2

Суттєво скоротилися видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення з 145, 5 млрд. грн в 2018 р. до 24 млрд. грн в 2020 р., за останній період на 76,7 %. Темпи приросту видатків на охорону навколишнього природного середовища за останні чотири періоду скоротилися з 75 % до -29,1 %.

Позитивного приросту зазнали видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, а саме в 2020 р. на 40,6 %, що становить 1,8 млрд. грн, в 2019 р. – 1,3 млрд. грн.

Видатки за загальнодержавні функції зазнають суттєвого скорочення з позиції приросту, що знижується з 46,9 % в 2017 р. до 17,3 % в 2020 р., проте в абсолютному значенні видатки зросли за досліджуваний період з 16,2 до 40,9 млрд. грн.

Реформа децентралізації вплинула на зміну функціональної структури видатків місцевих бюджетів, за рахунок зміни і розширення повноважень органів місцевого самоврядування (рис. 2.10).

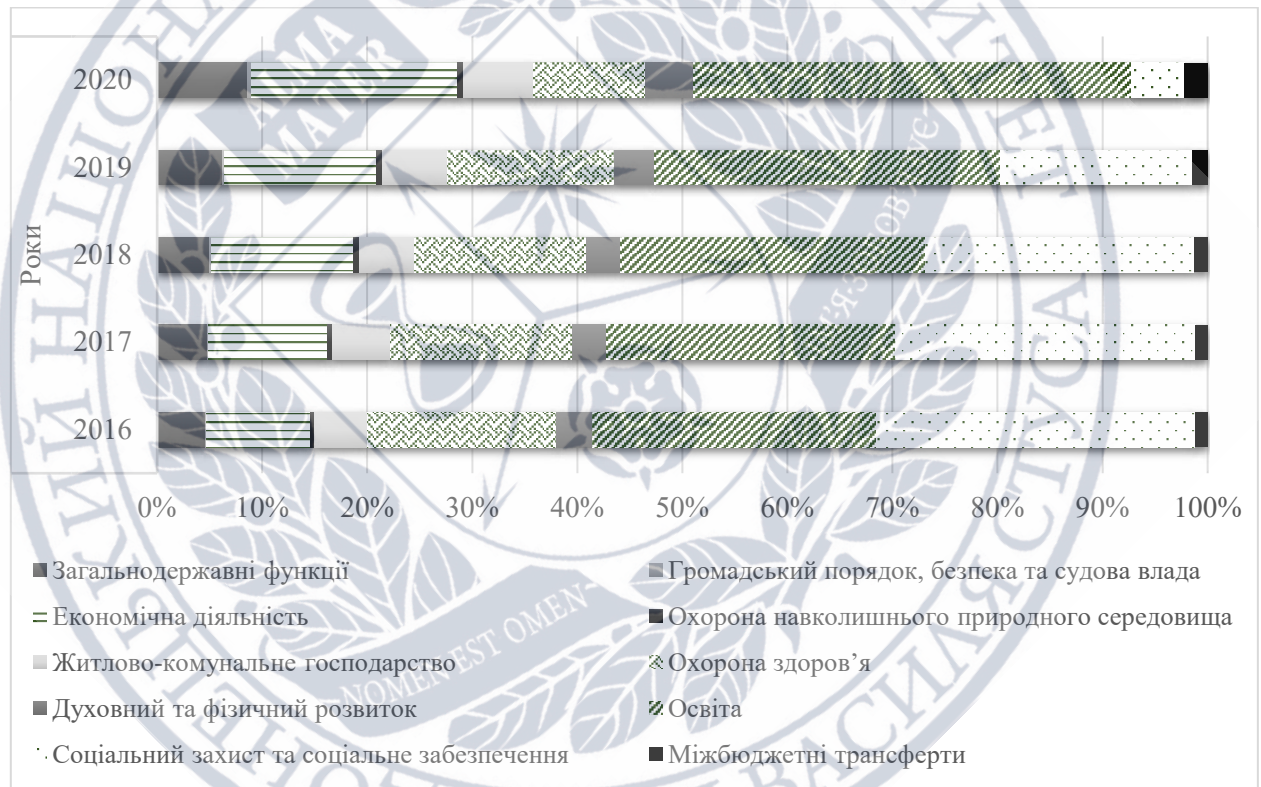

Рисунок 2.10 – Зміна структури видатків місцевих бюджетів

Зростання частки видатків місцевих бюджетів протягом 2016-2020 рр. стосується таких, як:

- видатки на загальнодержавні функції, що зросли з 4,6 до 8,6 %;
- видатки на економічну діяльність з 9,9 до 19,6 %;
- видатки на освіту з 27,0 до 41,7 %;
- видатки на житлово-комунальне господарство з 5,0 до 6,7 %;

- видатки на духовний та фізичний розвиток з 3,4 до 4,6 %.

Проте, значно скоротилися видатки починаючи з 2018 р. на соціальний захист та соціальне забезпечення з 25,5 до 5 % у 2020 р. та охорону здоров'я з 18 % у 2016 р. до 10,6 % в 2020 р., що обумовлено реалізацією реформи медицини та здійснення фінансування вторинного рівня за рахунок державного бюджету, а саме виділення коштів з Національної служби здоров'я, як приклад, у 2020 р. відповідно до програми державних гарантій медичного обслуговування населення виділено 89,5 млрд. грн [49]. Частка міжбюджетних трансфертів в структурі витрат зростає з 1,2 до 2,2 % за період дослідження.

В цілому тенденції щодо зміни обсягів і структури видатків місцевих бюджетів є досить передбачуваними, і стосуються як реалізації реформи бюджетної децентралізації, так і заходів спрямованих на боротьбу з пандемією Covid-19.

В період Covid-19 фінансування видатків на пом'якшення впливу пандемії на всі сектори економіки здійснювалося за рахунок державного і місцевого рівнів. Крім публічного фінансування, місцеві органи влади здійснювали фінансову підтримку, беручи на себе певну частину витрат у секторі охорони здоров'я, підтримці соціального захисту, бізнес-середовища тощо. Нагальна потреба щодо фінансування капітальних видатків вплинула на скорочення фінансування по інших статтях місцевих бюджетів. Місцева влада по різному відреагувала на необхідність боротьби з Covid-19, локдауни, карантинні обмеження по різному вплинули на соціально-економічне становище регіонів. Проте, відбулося однозначно переприоритизація витрат за напрямками використання із стратегічних на надзвичайні, що пов'язані із гігієнічними заходами, охороною здоров'я, охороною громадського порядку, закупівлею засобів індивідуального захисту, прибиранням тощо.

Фінансування видатків на боротьбу з Covid-19 за рахунок державного і місцевого бюджетів в регіональному контексті представлені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Регіональний розподіл видатків по боротьбі з Covid-19

Область	Місцевий бюджет		Державний бюджет		Інші джерела		Всього бюджетні і позабюджетні фонди
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька	606,9	23,6	1886,2	73,3	79,2	3,1	2572,3
Волинська	299,8	24,7	895,1	73,8	18,3	1,5	1213,2
Дніпропетровська	773,4	17,8	3358,4	77,5	204	4,7	4335,8
Донецька	643,5	30,1	1432,5	67,1	59,9	2,8	2135,9
Житомирська	204,4	23,4	658,1	75,3	11,0	1,3	873,5
Закарпатська	340,1	13,1	2100,1	80,9	155,0	6,0	2595,2
Запорізька	300,9	6,0	4553,5	90,8	160,1	3,2	5014,5
Івано-Франківська	249,0	21,4	895,7	76,9	20,8	1,8	1165,5
Київська	504,8	26,2	1329,1	68,9	95,3	4,9	1929,2
Кіровоградська	204,8	46,2	225,5	50,9	12,7	2,9	443,0
Луганська	190,3	17,7	870,9	80,8	16,7	1,5	1077,9
Львівська	502,6	29,6	1091,8	64,2	105,9	6,2	1700,3
Миколаївська	420,7	48,3	427,6	49,1	23,4	2,7	871,7
Одеська	775,6	27,8	1800,1	64,6	209,6	7,5	2785,3
Полтавська	418,9	15,0	2277,6	81,6	95,5	3,4	2792,0
Рівненська	186,1	22,9	620,4	76,3	6,8	0,8	813,3
Сумська	215,1	9,0	2072,2	86,5	109,6	4,6	2396,9
Тернопільська	247,5	11,7	1830,8	86,4	41,8	2,0	2120,1
Харківська	760,8	32,1	1514,9	63,9	95,4	4,0	2371,1
Херсонська	370,0	50,1	309,7	42,0	58,3	7,9	738,0
Хмельницька	217,4	10,2	1845,3	86,4	74,2	3,5	2136,9
Черкаська	443,5	23,7	1381,6	73,9	44,5	2,4	1869,6
Чернівецька	236,8	37,2	386,5	60,7	13,0	2,0	636,3
Чернігівська	253,0	20,6	954,5	77,8	19,5	1,6	1227,0
м. Київ	897,4	2,1	40592,8	94,4	1501,1	3,5	42991,3
Разом	10263,3	11,6	75310,9	85,0	3028,5	3,4	88602,7

Фінансування видатків за рахунок державного бюджету в розрізі регіонів здійснено на 75,3 млрд. грн, а з урахуванням фінансування центральних органів виконавчої влади, що були профінансовані на 16,5 млрд.

грн на 91,8 млрд. грн, що становить 7,1 % видатків державного бюджету. Щодо обсягів видатків за рахунок державного бюджету, то найвищий рівень спостерігався у м. Київ – 40592,8 млн. грн, Запорізька область – 4553,5 млн. грн, Дніпропетровська – 3358,4 млн. грн, за рахунок місцевих бюджетів найвищі видатки були в м. Київ – 897,4 млн. грн, Одеська – 775,6 млн. грн, Дніпропетровська – 773,4 млн. грн, Харківська – 760,8 млн. грн.

Найнижчий рівень видатків за рахунок державного бюджету було спрямовано в Кіровоградській – 225,5 млн. грн та Херсонській області – 309,5 млн. грн, за кошти місцевих бюджетів Рівненська – 186, 1 млн. грн, Луганська 190,3 млн. грн [67].

Структура фінансування в регіональному аспекті представлена на рис. 2.11.

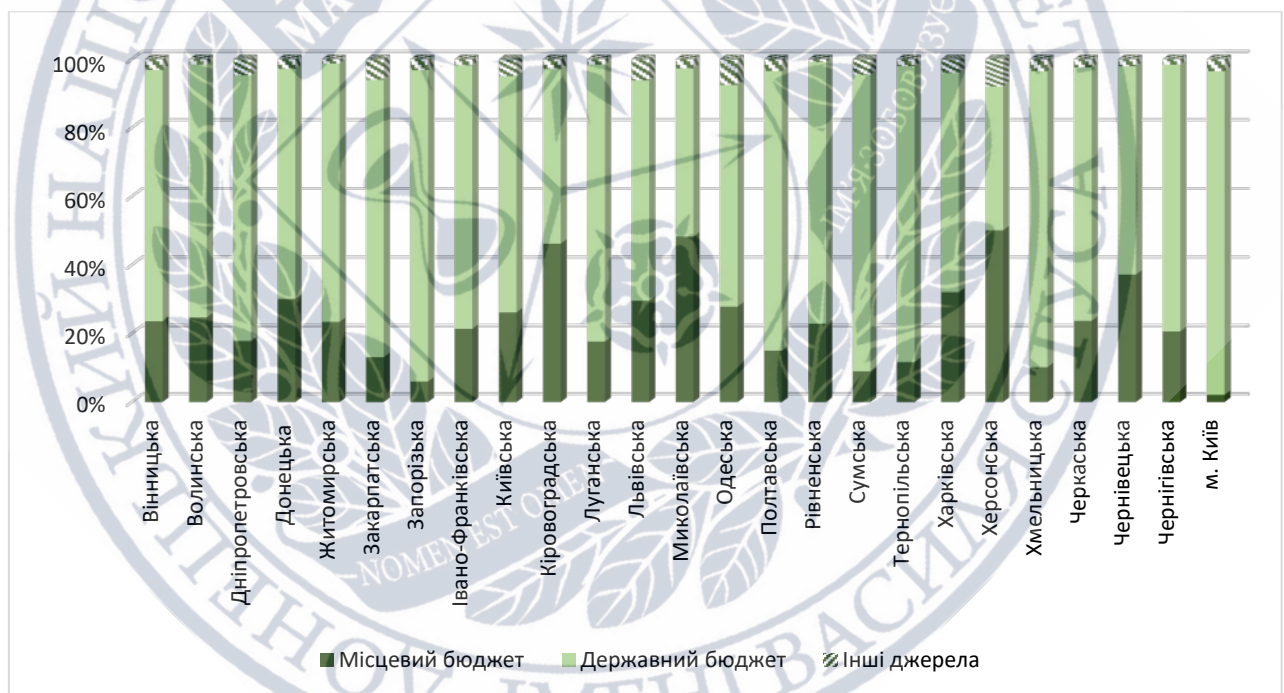

Рисунок 2.11 – Структура фінансування видатків по боротьбі з Covid-19 в розрізі регіонів

Як показує рис. 2.11, структура фінансування по регіонах є неоднозначною, але якщо розглядати в цілому в межах країни, то вона розподілилася наступним чином: 11,6 % – кошти місцевих бюджетів, 85,0 % – кошти державного бюджету, 3,4 % – інші джерела. Щодо середнього по регіонах України, то це становить 23,6 % – місцевий бюджет, 73,0 % –

державний, 3,4 – інші. Щодо найнижчої частки фінансування за рахунок місцевих бюджетів, то вона притаманна м. Київ – 21 %, Запорізька – 6 % і Сумська – 9 %.

Оцінюючи частку витрат місцевих бюджетів на фінансування видатків по боротьбі з Covid-19, то в цілому по Україні вона склала 2,1 % або 10,3 млрд. грн, виходячи із загальної суми видатків місцевих бюджетів на 2020 р. – 478108 млн. грн, в регіональному аспекті представлена на рис. 2.8.

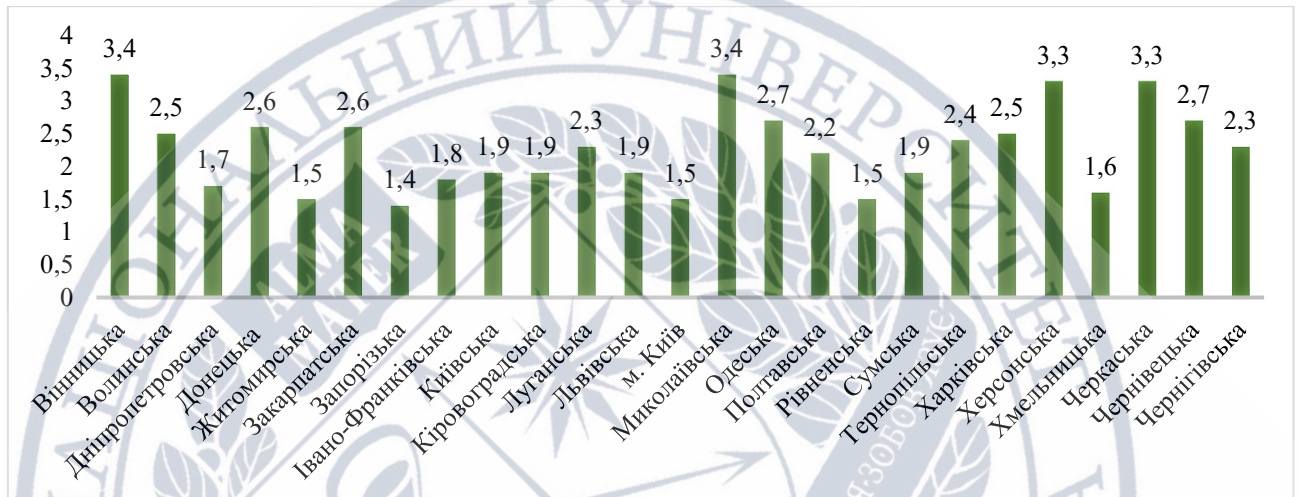

Рисунок 2.12 – Частка видатків на Covid-19 в місцевих бюджетах у 2020 р.

Фінансування заходів місцевими бюджетами пов'язаних з Covid-19 є досить неоднозначною, хоча коливається в межах від 1,4 % – Запорізька область до 3,4 % – Вінницька і Миколаївська, частка фінансування залежить від фіскальної спроможності місцевих бюджетів, ступеня поширення інфекції серед населення регіону, періоду перебування регіону в жорстких карантинних обмеженнях тощо [67].

Співставлення видатків по боротьбі з Covid-19 місцевих бюджетів на одного мешканця (рис. 2.13) демонструє найвищий рівень у Вінницькій області – 390 грн на 1 мешканця, Миколаївській – 373, Черкаська – 369, найменше коштів виділяли Рівненська – 161, Житомирська – 168, Хмельницька – 172 грн.

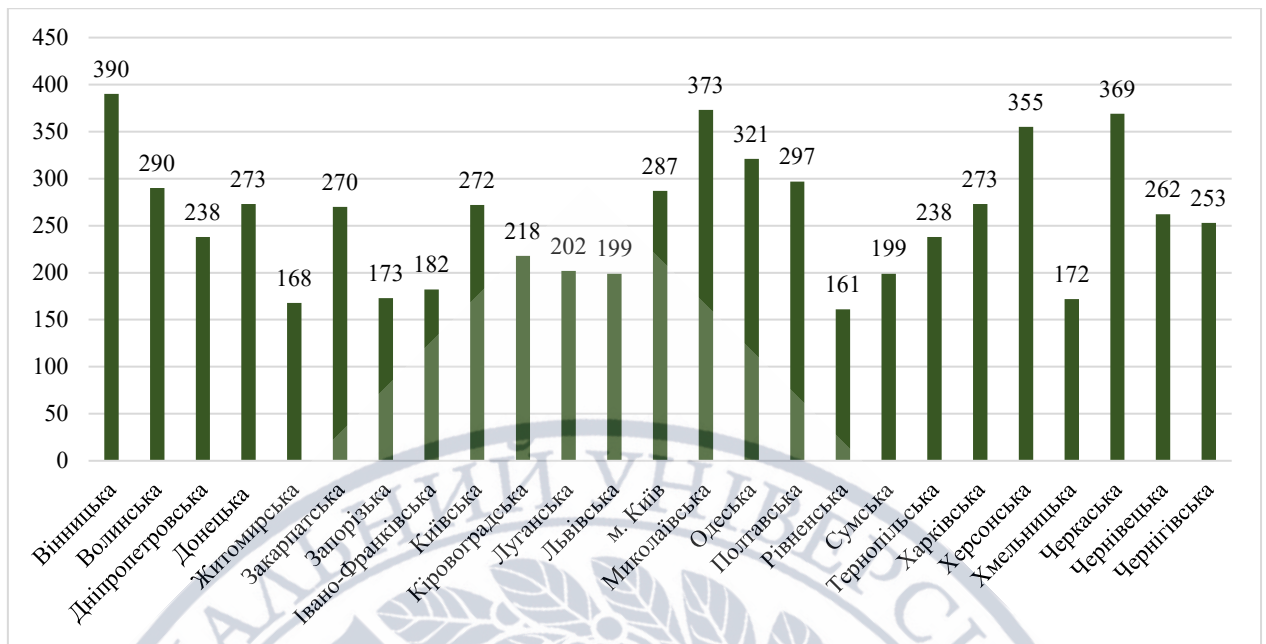

Рисунок 2.13 – Обсяги витрат місцевих бюджетів на боротьбу з COVID-19 у розрахунку на 1 мешканця

Результати аналізу видатків місцевих бюджетів свідчать про диференціацію розміру видатків на заходи боротьби з COVID-19, що залежить як фінансової спроможності, так і рівня захворюваності в регіоні.

Висновки до розділу 2

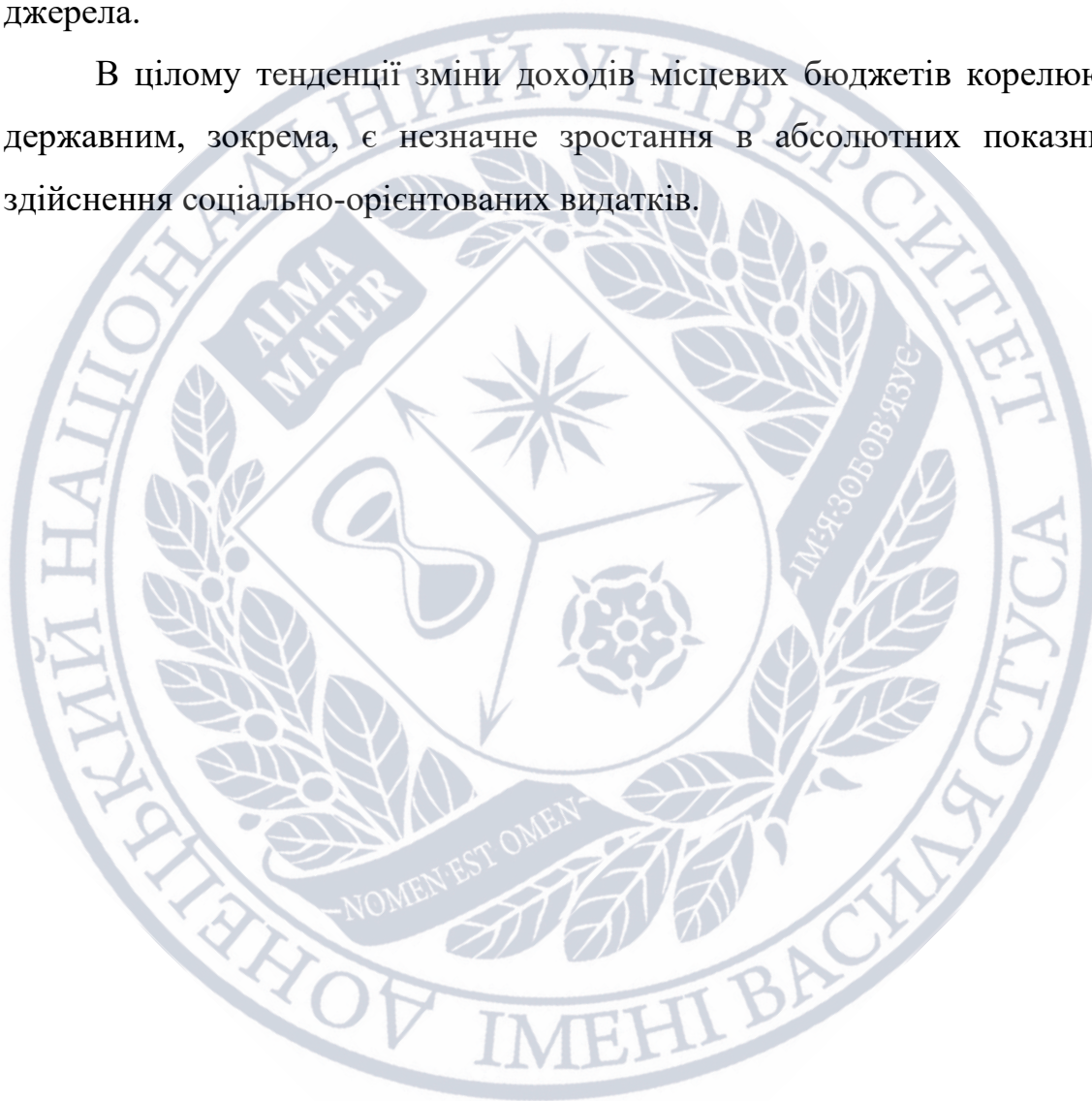
В результаті здійснено аналіз вплив пандемії Covid-19 на макроекономічні показники, що вплинула на всі сфери життя. Результати аналізу зміни реального ВВП у відсотках до відповідного кварталу попереднього року показав шокове зниження реального ВВП впродовж другого півріччя 2019-2020 рр., що обумовлено сукупним впливом карантинних заходів, що реалізовувалися як на рівні регіонів, так і держави (зниження експорту, закриття кордонів, падіння цін на сировинну базу тощо).

Як показують результати аналізу доходів наслідки Covid-19 є досить неоднорідними для державного та місцевого бюджетів, що потребує прийняття рішень в умовах радикальної невизначеності на всіх рівнях влади.

Негативні наслідки пандемії відобразилися на місцевих бюджетах за рахунок зниження їх доходів як в цілому, так і за рахунок податкових надходжень та трансфертів.

Фінансування видатків за рахунок державного бюджету в розрізі регіонів здійснено на 75,3 млрд. грн, а з урахуванням фінансування центральних органів виконавчої влади, що були профінансовані на 16,5 млрд. грн на 91,8 млрд. грн, що становить 7,1 % видатків державного бюджету. Структура фінансування по регіонах є неоднозначною: 11,6 % – кошти місцевих бюджетів, 85,0 % – кошти державного бюджету, 3,4 % – інші джерела.

В цілому тенденції зміни доходів місцевих бюджетів корелюються із державним, зокрема, є незначне зростання в абсолютних показниках та здійснення соціально-орієнтованих видатків.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВИХ ФІНАНСОВИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

3.1. Концепція формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії COVID-19

Криза обумовлена пандемією Covid-19 стала викликом не лише на національному, а й міжнародному рівні. Наслідки і масштаби її прояву є неочікуваними і непрогнозованими. У світі відбулося перезавантаження і очищення всіх секторів економіки, не всі учасники ринку змогли відчувати потреби споживача і гнучко відреагувати на них. Зокрема, якщо оцінювати втрати трудового потенціалу, то вони відбулися через адміністративні обмеження держави, карантинні заходи, нездатність змінити формат роботи і підтримувати індивідуальну та формувати суспільну цінність на рівні підприємств.

Штучне гальмування економіки за рахунок введення карантинних обмежень, локдауну, нездатності відчувати зміну уподобань суб'єктів ринку призвело до зниження платоспроможності, проявів банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності. Наслідки пандемії Covid-19 є всеохоплюючими, тому потребують впровадження антикризових заходів залежно від фази [22, с. 20] (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Фази реалізації антикризової макроекономічної політики

Інструменти антикризових заходів макроекономічної політики доцільно реалізовувати залежно із фази:

1. Карантин або активна фаза – потребує швидкого реагування на епідеміологічну ситуацію задля зменшення економічних втрат і обмеження рецесії.

2. Вихід з кризи передбачає застосування певних заходів задля понесення мінімальних втрат по завершенню карантинних обмежень.

3. Стабілізація та відродження – спрямовано на відновлення всіх секторів економіки, доходів населення та зростання макроекономічних показників.

4. Стале зростання – формування сприятливих умов задля зростання економіки країни та заходам забезпечення епідеміологічної безпеки. Отже, на кожному із етапів доцільно застосовувати певні інструменти антикризової політики притаманні для певної сфери, що представлено в додатку В.1.

Необхідність розробки системи антикризових фінансових заходів обумовлено чинниками посткризової депресії (рис. 3.2) та їх всеохоплюючими наслідками на публічні фінанси, зокрема, зменшення доходів державного і місцевих бюджетів, обмеження їх видатків, посткризова депресія. Її прояви є і будуть досить неоднозначними для учасників ринку, органів місцевої та державної влади, адже світ змінився і працювати потрібно по новому. Коронавірус визначає спроможність реагувати на ризик невизначеності на всіх рівнях і галузях економіки, прискорити впровадження структурних змін в частині модернізації діяльності на всіх рівнях, зміни видів діяльності, процесів постачання товарів, послуг.

Запропонована концепція впровадження антикризових фінансових заходів базується на комплексному підході до їх впровадження, як на рівні суб'єктів господарювання, так і держави. Складові компоненти концепції визначені на основі комплексної оцінки впливу пандемії Covid-19 на формування державного і місцевих бюджетів України, виявлення основних тенденцій зміни показників, наслідків зміни макро показників.

Принцип комплексності забезпечує ефективне поєднання макроекономічних інструментів виходу з кризи із тактичними і стратегічними бізнес-інструментами, їх здатністю забезпечити і підтримати фінансову стійкість на прийнятному рівні.

Рисунок 3.2 – Концепція формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19

Наразі немає готових рішень щодо виходу з кризи, тому принцип адаптивності або пристосування спрямований на пристосування економічно активних суб’єктів до тих умов, які виникли внаслідок пандемії, зміні підходів до управління, організації бізнесу, мобільністю прийняття рішень,

диверсифікації продуктів або послуг, що пропонуються ринку тощо. Принцип адаптивності базується на синергії економічних і соціальних підходів із врахуванням інтересів, позиції та бачення суб'єктів суспільства [50]. Прикладом ефективного застосування даного принципу є ресторанний бізнес, учасники якого в умовах карантинних обмежень здійснювали доставку готової їжі споживачам. Насправді таких прикладів безліч, проте не всі бізнес-агенти зуміли відчутити попит, а отже не змогли застосувати принцип гнучкості в своїй діяльності.

Принцип гнучкості полягає у здатності суб'єктів вносити зміни у стратегічні і тактичні плани, пристосовувати до нових умов і потреб ринку, змінювати траєкторію в умовах невизначеності. Криза Covid-19 – це не лише негативні наслідки, це нові можливості для сучасних суб'єктів ринку, які розвиваються, стратегічно мислять, вірять у зміни і перетворення, здатні пристосуватися до обмежувальних заходів з боку держави і отримати максимальну вигоду. Принцип гнучкості забезпечує пристосування людей до нових умов існування, що в період пандемії є вкрай важливим.

Принцип системності передбачає застосування не фрагментарних, а системних антикризових заходів держави та бізнесу щодо виходу з кризи, адже нездатність бізнесу реагувати на поточну ситуацію, попри ефективні антикризові інструменти держави не забезпечить очікуваного ефекту. Очікування бізнесу щодо допомоги держави для компенсації наслідків Covid-19 є помилковими, адже лише дотримання принципу солідарної відповідальності від бізнесу, державної і місцевої влади, громадян на всіх рівнях може забезпечити мінімізації втрат всіх суб'єктів, на всіх рівнях.

Принцип науковості передбачає застосування наукових методів задля оцінки ефективності впровадження антикризових фінансових заходів.

Мета концепції є формування системи антикризових фінансових заходів задля забезпечення ділової активності суб'єктів підприємницької діяльності, зростання ВВП та фінансової спроможності державного і місцевого бюджетів в умовах Covid-19.

Інструменти антикризових фінансових заходів умовно можна розділити на інструменти фіскальної і монетарної політики та програми підтримки бізнесу.

Інструменти фіскальної і монетарної політики задля подолання наслідків кризи Covid-19:

1. Зниження податкового тиску за рахунок повної або часткової відміни плати за землю, податку на нерухоме майно відмінне від земельного податку, за об'єкти, що задіяні в господарській діяльності. В період локдауну тимчасове звільнення від сплати єдиного податку. Для суб'єктів господарювання, що виготовляють дезінфектори на основі спирту впровадження ставки 0 % акцизного податку [51]. Наразі впроваджено ДПС зростання суми податкового боргу з 60 до 180 НМДГ до якої не будуть вчинятися дії контролюючих органів щодо стягнення боргу, в т. ч. не будуть надсилатися податкові вимоги, застосовуватися податкова застава [52]. Як приклад, згідно ЗУ №1072 було списано податковий борг всіх платників, сума якого не перевищувала 3060 грн на 01.11.2020 р.

2. Спрощення процедур податкового адміністрування в частині оптимізації сплати податкових платежів (проведення роз'яснювальної роботи щодо можливості сплати податків на один рахунок, отримання переваг і економії часу на сплату податків). Зменшення бюрократичних процедур при переході із однієї системи оподаткування на іншу. Відміна податкової звітності для тих операцій, податків, які здійснюються за допомогою державних реєстраторів, за умови відсутності пільг і застосування єдиних ставок.

3. Мораторій на проведення окремих видів податкових перевірок пов'язаних із перевіркою ділової мети, дивідендів, можливої податкової вигоди при здійсненні міжнародної діяльності, контрольованих операцій. Також мораторій повинен стосуватися фактичних перевірок з питань обліку, ліцензування та в частині діяльності з виробництва підакцизних товарів (тютюнові вироби, алкогольні напої, пальне). Обмеження здійснення

позапланових фактичних і документальних перевірок МСБ, тощо. В сукупності такі дії з боку контролюючих органів мають бути спрямовані на полегшення ведення бізнесу в умовах карантинних обмежень.

4. Тимчасова відміна штрафних санкцій за прострочення термінів сплати фінансових зобов'язань громадянами і малим бізнесом.

5. Покращення адміністрування доходів і видатків з метою знаходження резервів зростання доходів бюджетів всіх рівнів, в частині, зростання податкових надходжень, а також оптимізація витрат, їх оптимізації в частині пріоритизації на боротьбу пандемією Covid-19.

6. Програми кредитування спрямовані на розширення доступу бізнесу до фінансових ресурсів на прийнятних умовах, як задля поповнення обігових коштів, так і оновлення основних засобів. Програми можуть реалізовуватися як на регіональному, так і державному рівні, адже головна мета – відновлення або стимулювання діяльності МСБ в період і після закінчення карантину. Як, приклад, державна програма [37] визначає ставки кредитування для МСБ на рівні 3 % за рахунок компенсації втрачених відсотків банками за рахунок коштів державного бюджету. Програма «Нові гроші», «Доступні кредити 5-7-9 %» тощо.

7. Інфляційна та курсова стабільність. Є пріоритетом монетарної політики, що реалізується Національним банком України, є цінова стабільність. Яка характеризується незначним зростанням цін і водночас низькою інфляцією, що дасть можливість в період кризи Covid-19 підтримувати ділову та інвестиційну активність. Так в 2019 р. інфляція становила 4,1 %, 2020 р – 5,0 %, на жовтень 2021 р. – 8,5 %. Проте, залежно від видів товарів і послуг рівень інфляції суттєво коливається, зокрема, на соняшникову олію становить 41,4 %.

Програми підтримки бізнесу в період Covid-19:

1. Регіональні програми підтримки малого і середнього бізнесу. Найбільш вразливим в період Covid-19 є малий і середній бізнес, що формує близько 64 % доданої вартості та 37 % податкових надходжень. Наразі

більшість податкових надходжень залишається в місцевих бюджетах, тому наслідки і вплив Covid-19 мають долатися, в першу чергу, за рахунок регіональних програм підтримки. Спрямування і терміни реалізації програм можуть досить різнитися в межах регіонів України, і визначатися ступенем впливу кризи, так і спроможність територіальних громад фінансувати такі програми. Основні проблеми, що мають вирішувати програми підтримки МСБ є:

- розширення доступу до джерел фінансування;
- зростання ліквідності;
- збереження, а в подальшому приріст зайнятості в регіоні;
- скорочення втрат бізнесу;
- спрощення адміністративних процедур для МСБ;
- формування регіональної інфраструктури бізнес спільноти тощо [53].

2. Державні програми підтримки промисловості. Промисловість є складовою частиною формування доданої вартості, при цьому формує значну частку ВВП та левову частку податкових надходжень до бюджету. Задля підтримки і відновлення промисловості необхідно полегшити доступність до фінансових ресурсів, зменшити витрати на сировинну та енергетичну базу. Важливим інструментом є формування внутрішнього попиту на вітчизняні товари, при одночасному просуванні експорту на них, а також створення доступності до програм кредитування, лізингу задля оновлення матеріальної бази.

3. Субсидійні програми агровиробників спрямовані на підтримку втрат агробізнесу внаслідок несприятливих сезонних умов, обмеження експорту продукції внаслідок введення локдауну.

4. Зменшення обмежень на імпорт сировини, що недостатньо виробляється в Україні задля підтримки національного виробника, постачання сировини для забезпечення його діяльності.

Отже, реалізація концепції формування антикризових фінансових заходів в період Covid-19, позитивно вплине як на бізнес, так і доходи державного і місцевого бюджету.

3.2. Практика реалізації антикризових фінансових заходів в період пандемії COVID-19

Пандемія COVID-19 поставила певні виклики перед органами державної і місцевої влади, вимагаючи швидкої реакції та ухвалення рішень щодо стримування розповсюдження вірусу в регіоні, забезпеченню і підтримки медичної системи задля швидкого реагування на зростання інфікованих в країні, і в регіоні. Наслідки пандемії охопили всі сфери, і фінансово-бюджетна не стала виключенням, проте уряд України не вжив достатньо кроків у 2020 р. щодо пом'якшення негативних наслідків. Тому, органи місцевого самоврядування були змушені приймати оперативні рішення щодо можливостей пом'якшення соціально-економічних наслідків та втрати бізнесу в умовах запровадження карантину.

Економічна криза, що виникла внаслідок Covid-19 потребувала всебічної підтримки бізнесу з боку державної та місцевої влади. Запровадження постановою КМУ №534 від 27.05.2020 р. Програми стимулювання економіки [39] в частині боротьби з пандемією Covid-19 стала поштовхом до цифрової трансформації всіх сфер суспільства, що потребує певного рівня інтелектуальної підготовки, що стало викликом для цифрової неграмотності населення. Програма є досить комплексною, і в частині боротьби з пандемією стосується впровадження адаптивного карантину, забезпечення спроможності медичної системи, покращення умов ведення бізнесу (амністія капіталу, податкова реформа, спрощення ведення бізнесу, реформа митниці, доступні фінанси, ринки, спеціальні режими інвестиційного оподаткування, щодо ефективного врядування, то впровадження діджиталізації та інші дієві заходи) [40Помилка! Закладку не визначено.].

Впродовж 2020 р. політика антикризових заходів Національного банку України була спрямована на підтримку економіки країни та врахування обмежень і потреб клієнтів банку. В період карантинних обмежень банки швидко відреагували на зміну каналів комунікацій, перейшовши в онлайн формат.

Протягом березня-квітня 2020 р. НБУ запровадив:

- зниження облікової ставки до 10 %;
- стимулюючі нормативи резервування та механізми довгострокового рефінансування банків (до 5 років);
- реструктуризація кредитів позичальників в разі їх фінансової неспроможності;
- збільшення онлайн транзакцій;
- умови «кредитних канікул», скасування фінансової відповідальності за прострочення термінів виконання зобов'язань клієнтами;
- не змінювати у бік скорочення кредитні ліміти за картками і овердрафтами та інші [55].

Відповідно до Закону № 591-IX від 13.05.2020 запроваджені тимчасові податкові преференції щодо:

- відшкодування ПДФО за рахунок коштів з державного бюджету для працівників задіяних у ліквідації епідемії та поширенню Covid-19;
- зменшення ставок земельного податку та податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки;
- відміна штрафних санкцій за порушення податкового законодавства з 01.03 2020 до завершення карантину, подовження строку ненарахування пені;
- введення мораторію на проведення фактичних і документальних перевірок та інші [56].

Також, в період запровадження карантину була скасована плата за послуги касового обслуговування комерційних банків на період 19.03.2020 по 30.06.2020 р., проведення платежів через систему електронних платежів. Впродовж грудня 2020 р. скасували оплату за перекази одноразової

матеріальної допомоги від держави населенню та бізнесу внаслідок посиленого карантину (Постанова КМУ від 09.12.2020 р. №1233). Відповідно до Постанови, право на отримання матеріальної допомоги надано найманим працівникам тих підприємств, які тимчасово припинили роботу внаслідок впровадження карантинних обмежень з метою запобігання поширенню коронавірусу, а також фізичним особам-підприємцям, економічна діяльність яких включена до переліку видів економічної діяльності стосовно яких впроваджуються обмежувальні заходи. Виплати одноразової матеріальної допомоги здійснювалися на підставі заяв, розмір виплати на одну особу – 8000 грн. [48].

Сума виплат за рахунок коштів Пенсійного фонду України становить 201,0 млн. грн, чисельність отримувачів 25126 осіб. Всі виплати здійснювалися через АТ «Ощадбанк» [48]. В розрізі регіонів представлено в додатку Б.1, на рис. 3.3.

Найбільше виплат – 4527 осіб отримали заявники м. Києва, з яких 3961 є найманими працівниками і 566 осіб – фізичні особи підприємці. Більше ніж тисячу осіб отримали виплати в таких регіонах, як Харківська – 1313, Одеська – 1479, Львівська – 1629, Київська – 2792, Дніпропетровська – 1981.

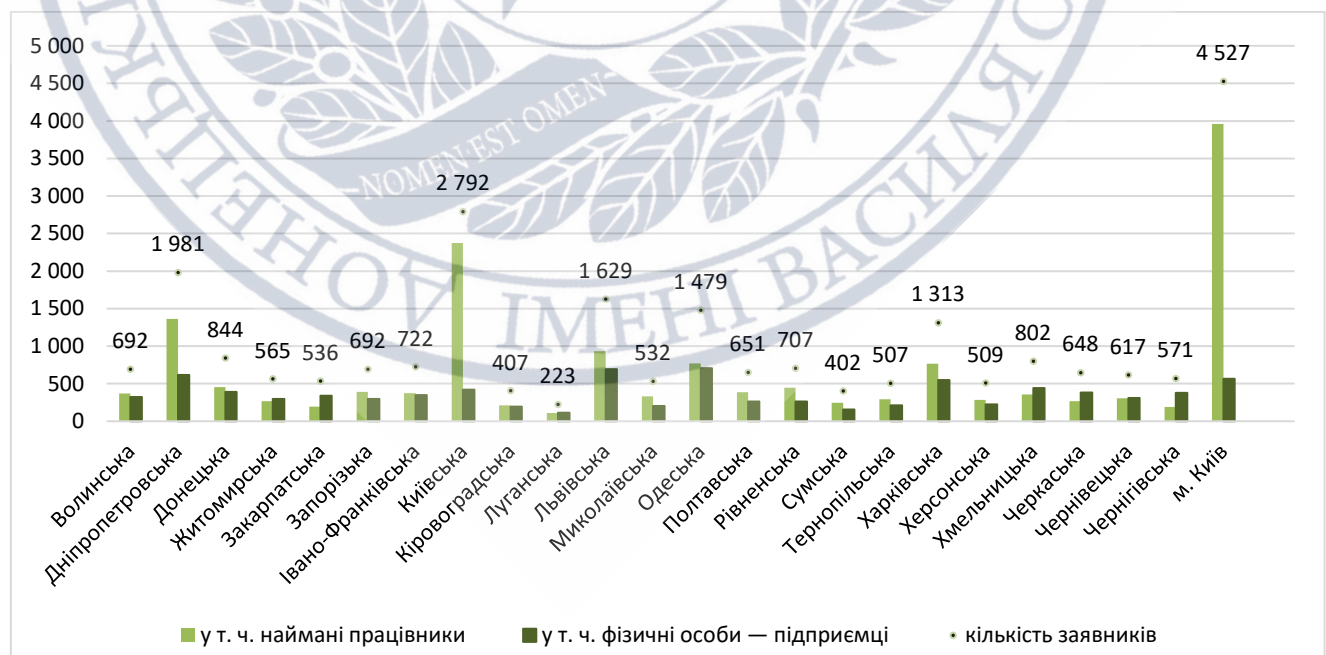

Рисунок 3.3 – Регіональний розподіл отримувачів одноразової матеріальної допомоги

Найменше виплат отримали в Луганській – 223. Відповідно до кількості отримувачів фінансування пропорційно розподілилося в регіональному аспекті.

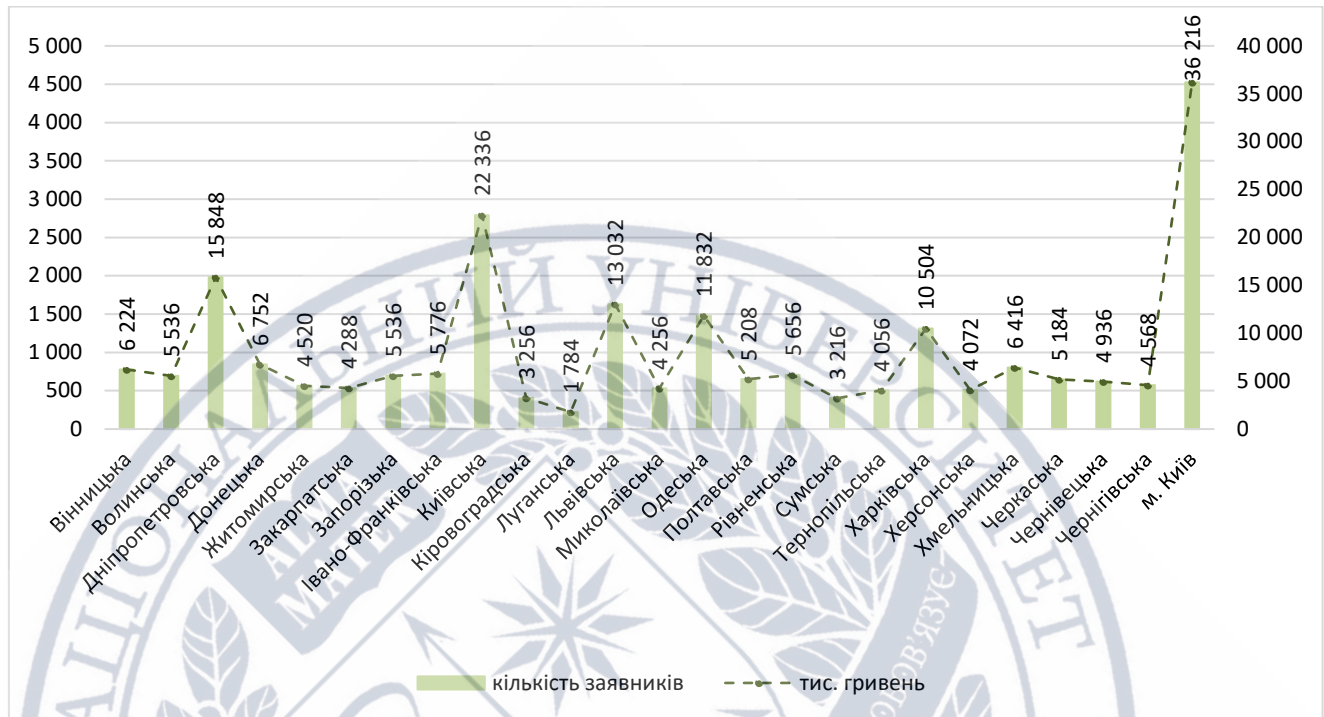

Рисунок 3.4 – Фінансування одноразової матеріальної допомоги в регіональному розрізі

Отже, як видно з рисунка 3.4 фінансування в регіональному аспекті є досить не рівномірним, що залежало від кількості поданих заяв на отримання одноразової матеріальної допомоги, а також проведеної інформаційної роботи та соціальної реклами щодо такої можливості.

Задля підтримки бізнесу держава впровадила Програму «Доступні кредити 5-7-9 %» як інструмент фінансової підтримки ММП. Даною програмою можна було скористатися в період карантину або запровадження обмежувальних заходів, чи після їх завершення протягом 90 днів. Антикризові заходи спрямовані підтримку фінансування інвестиційних проєктів медичного спрямування, рефінансування кредитів і підтримку ліквідності ММП, поповнення обігових коштів. Для отримання кредитування в межах програми мікро та малі підприємства повинні відповідати певних умовам, що визначені Програмою. Програма реалізується через Фонд розвитку підприємництва та банки-партнери [58].

Найбільш вразливим в період пандемії є малий і мікробізнес (ММБ), наслідками цього є простої, скорочення персоналу, зарплати, припинення діяльності. За офіційними даними ММБ забезпечує зайнятість близько 4 млн людей, тому антикризові заходи на його підтримку повинні бути реалізовані як на рівні держави, так і територіальних громад.

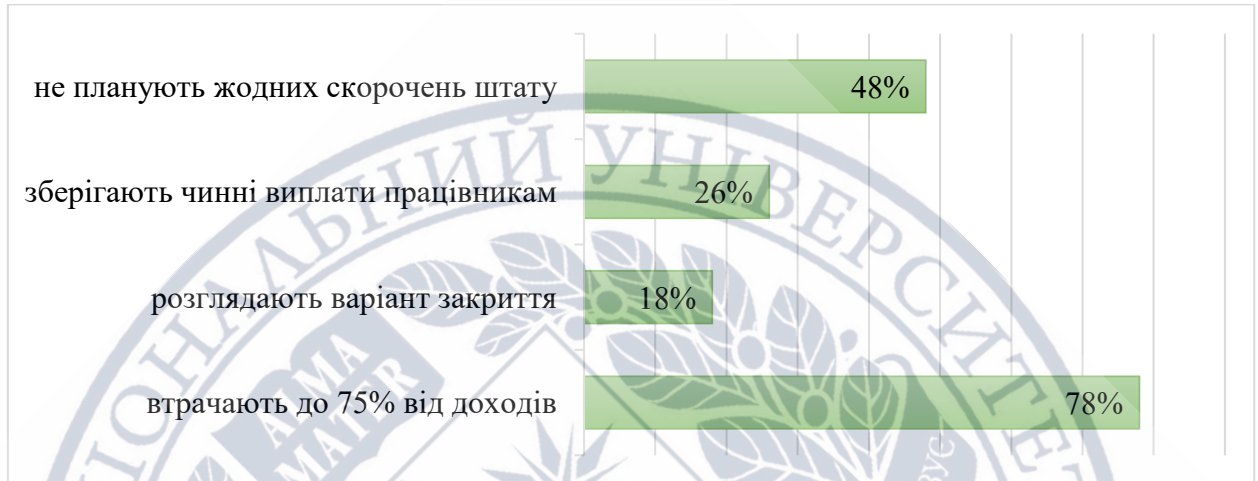

Рисунок 3.5 – Вплив карантину на ММБ

В період Covid-19 задля підтримки ММБ було розроблено антикризовий пакет державою, який спрямований на мінімізацію негативних наслідків зумовлених карантинними обмеженнями, зокрема, податкові преференції, скасування штрафних санкцій, одноразове списання податкового боргу на 01.11.2020 р. в розмірі 3060 грн згідно Закону № 1071-IX [57], відстрочення до 29.12.2021 р. погашення податкового боргу для фізичних і самозайнятих осіб в розмірі 6800 грн, спрощення подачі звітності або її автоматичне формування на підставі реєстрів, тимчасове скасування певних платежів, зокрема, тимчасове звільнення від сплати ЄСВ платників І групи єдиного податку пільгове кредитування, відміна оподаткування ПДВФ і податком на прибуток матеріальної допомоги, компенсації отриманої згідно Закону №1071-IX [57Помилка! Закладку не визначено.].

Антикризові заходи за Державною програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» спрямовані на:

- фінансування інвестиційних проєктів із виробництва лікарських засобів, медичних виробів, обладнання, або рефінансування кредитів на вказані цілі;

- підтримку ліквідності, цільове поповнення обігових коштів на заробітну плату, комунальні платежі, оренду, інші постійні витрати;

- рефінансування кредитної заборгованості в банках за рахунок нового кредиту, або компенсації відсотків за рахунок програми (до 3% річних для інвестиційних кредитів протягом 5 років, поповнення обігових коштів до 3 років).

Обмеження встановлено щодо максимальної суми компенсації в розмірі 200 000 євро, а також щодо показників діяльності: річний дохід не більше 10 млн євро, фонд оплати праці – не менше 60 %, середня чисельність не менше 80 % [58].

Заходи щодо боротьби на місцевому рівні є підтримуючі, аніж на національному, де вони носять всеохоплюючий характер. Органи місцевої влади залежно від фінансової спроможності рішенням сесії впроваджували заходи щодо підтримки бізнесу. Розглянемо деякі з них.

Отже, узагальнюючи вище сказане, доцільно систематизувати систему антикризових фінансових заходів з Covid-19 (рис. 3.6).

Вінницька територіальна громада започаткувала Програму антикризової підтримки «Вінничани важливі» [59], що визначає пріоритетні напрямки: охорона здоров'я, соціальний захист (щомісячна доплата 300 грн для пенсіонерів і соціально вразливих верст населення), економіка:

- звільнення від оподаткування платників єдиного податку I і II груп, сума пільг – 16 млн грн;

- звільнення плати за землю у березні 2020 р. – 21,2 млн грн;

- звільнення 1000 підприємців від податку на нежитлову нерухомість – 4,3 млн грн;

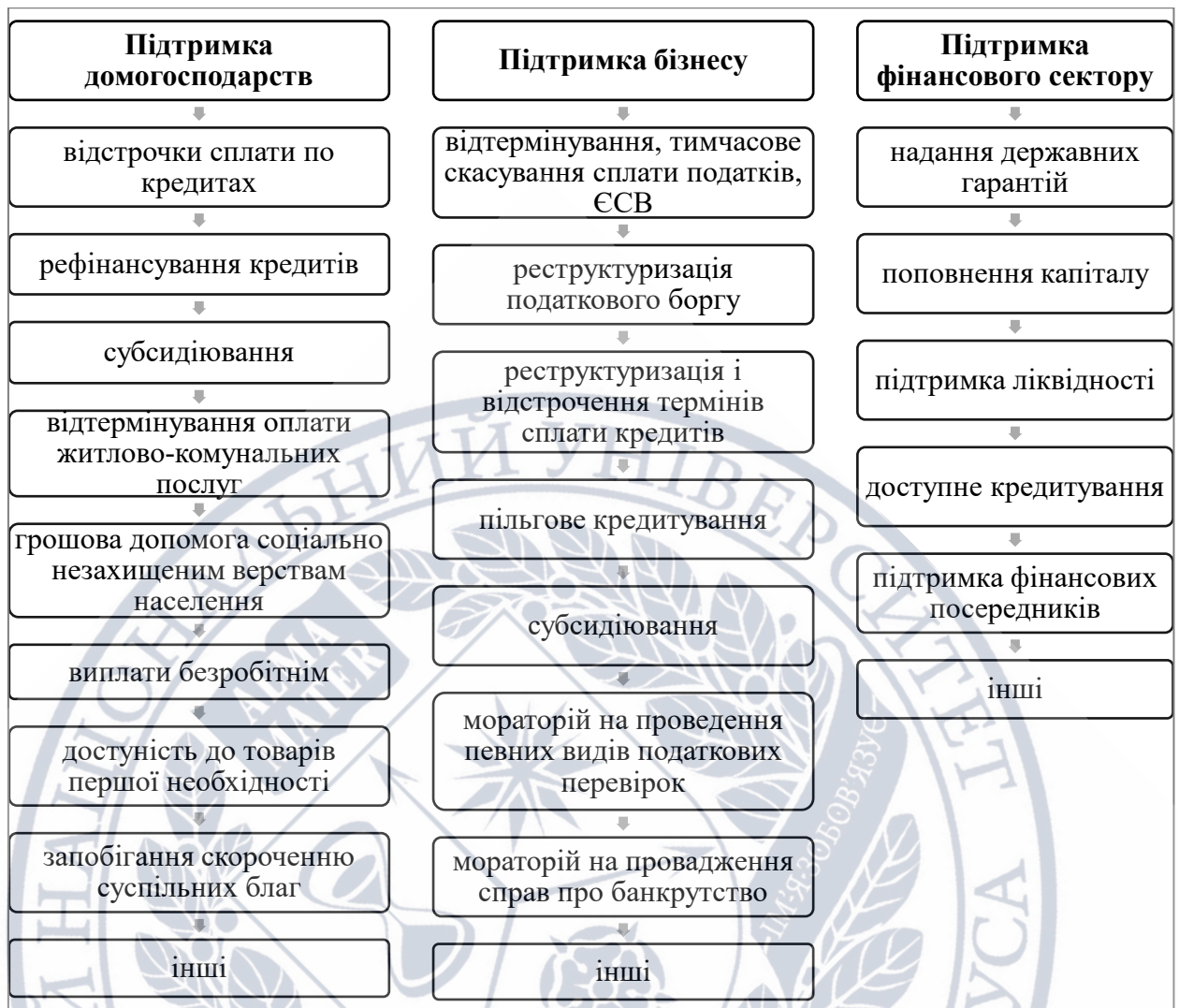

Рисунок 3.6 – Система антикризових фінансових заходів держави щодо подолання соціально-економічних наслідків Covid-19

- звільнення від сплати нерухомим комунальним податком у січні 2021 р. та плати за договорами земельного сервітуту щодо ділянок, що не використовувалися в період карантину (скористалися 300 підприємців);
- компенсація територіальною громадою 50 % єдиного податку і ПДФО, але не більше суми відсотків за кредитом;
- пільгове кредитування розвитку підприємництва та впровадження енергозбереження;
- компенсація ЄСВ в розмірі 1320 грн/робітника за новостворені робочі місця [59Помилка! Закладку не визначено.].

3.3. Моделювання впливу показників ММБ на доходи зведеного бюджету в умовах COVID-19

Як вже зазначалося в кваліфікаційній роботі найбільш вразливий до наслідків кризи обумовленої Covid-19 є малий і мікро бізнес, що відіграє суттєву роль у формуванні доходів державного і зведеного бюджетів. Тому досить багато фінансових інструментів антикризових програм на державному і регіональному рівнях пов'язаних з Covid-19 направлені на його відновлення.

Формування доходів зведеного бюджету здійснюється під впливом багатьох факторів, суттєву роль відіграють у формуванні доходів як місцевого, так і зведеного бюджету показники діяльності малого і мікро бізнесу. Задля визначення взаємозалежності між показником доходів зведеного бюджету і факторами, що на нього впливають використовуємо кореляційно-регресійний аналіз. Задля побудови моделі використовуємо вибірку офіційних даних [60] за 2015-2020 рр. В результаті кореляційно-регресійного аналізу має отримати рівняння багатофакторної регресії, що кількісно характеризує результативний і факторні показники, визначає щільність зв'язку.

В якості залежної змінної Y взято доходи зведеного бюджету України, щодо залежних змінних, то обрано показники, що характеризують діяльність ММБ:

X_1 – кількість зайнятих працівників в ММБ, тис. осіб;

X_2 – додана вартість за витратами ММБ, млрд грн;

X_3 – капітальні інвестиції ММБ, млрд грн;

X_4 – єдиний податок, млрд грн;

X_5 – обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) ММБ, млрд грн.

X_6 – податок на доходи фізичних осіб, млрд грн.

Таблиця 3.1 – Статистичні дані для кореляційно-регресійного аналізу

Роки	Доходи ЗБ України, млрд грн (Y)	К-сть зайнятих працівників в ММБ, тис. осіб (X1)	Додана вартість за витратами ММБ, млрд грн (X2)	Капітальні інвестиції ММБ, млрд грн (X3)	Єдиний податок, млрд грн (X4)	Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) ММБ, млрд грн (X5)	ПДФО (X6)
2015	652,03	1576,40	206,18	35,91	27,04	1119,05	99,98
2016	782,86	1591,70	284,14	59,94	17,17	1543,10	138,78
2017	1016,97	1658,90	389,21	80,50	23,39	2025,69	185,69
2018	1184,28	1641,00	458,51	83,97	29,56	2481,29	229,90
2019	1289,78	1746,60	569,03	84,44	35,27	3084,82	275,46
2020	1376,66	1703,10	806,18	44,68	38,03	3669,13	295,11

За допомогою надбудови «Аналіз даних» в Microsoft Excel побудуємо кореляційну матрицю, яка буде відображати взаємозв'язок доходів зведеного бюджету з обраними факторами (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Матриця парних коефіцієнтів кореляції залежності доходів зведеного бюджету від факторів діяльності ММБ

	Y	X1	X2	X3	X4	X5
Y	1					
X1	0,8988	1				
X2	0,9353	0,8209	1			
X3	0,4248	0,4640	0,0974	1		
X4	0,7849	0,7526	0,8180	-0,0262	1	
X5	0,9767	0,8871	0,9846	0,2442	0,8257	1
X6	0,9949	0,9146	0,9493	0,3797	0,8024	0,9888

Результати аналізу демонструють досить сильний лінійний зв'язок між доходами зведеного бюджету та обраними факторами, зокрема, наявність щільного зв'язку 0,899 з фактором X1 – кількість зайнятих працівників в ММБ, X2 (додана вартість за витратами ММБ) – 0,935 та X5 (обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) ММБ) – 0,977. Сильний зв'язок 0,785 присутній з показником X4 єдиний податок, помірний зв'язок характерний для X3 – капітальні інвестиції ММБ, що становить 0,425.

Слабкий зв'язок існує між факторами X5 та X3 0,244, та обернений слабкий – 0,0262 між X4 та X3

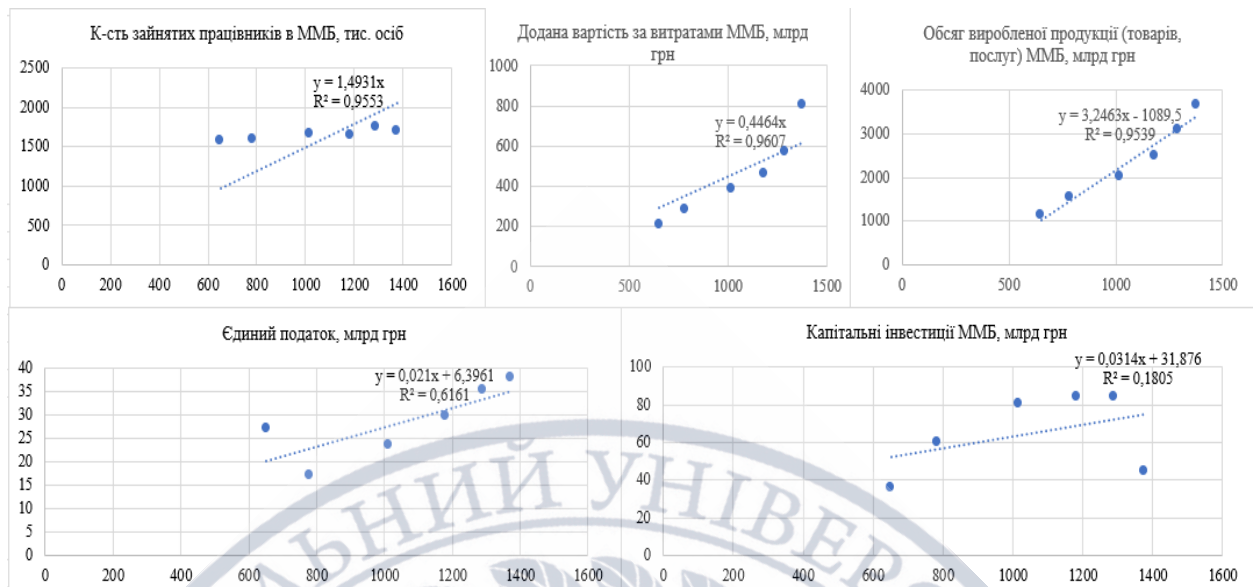

Рисунок 3.7 – Графічне представлення взаємозв'язку доходів зведеного бюджету від факторів діяльності ММБ

Оцінку параметрів рівняння багатфакторної регресії буде здійснено за допомогою методу найменших квадратів, проте спочатку визначимо лінійні рівняння регресії для обраних факторів, що дасть можливість оцінити форми зв'язку між обраними показниками.

Таблиця 3.3 – Лінійні рівняння регресії залежності доходів зведеного бюджету з показниками діяльності ММБ

Фактори впливу	Коефіцієнт кореляції r	Коефіцієнт детермінації R^2	Коефіцієнт еластичності	Середня похибка апроксимації	Економетрична модель (Y – доходи зведеного бюджету, млрд. грн., x – фактори впливу)
X1	0,899	0,8079	6,262	9,65	$y = 3,98x - 5527,37$
X2	0,935	0,8748	0,538	8,68	$y = 1,25x + 485,75$
X3	0,425	0,1809	0,355	20,36	$y = 5,75x + 677,41$
X4	0,785	0,6162	0,795	14,78	$y = 29,41x + 215,0$
X5	0,977	0,954	0,649	5,12	$y = 0,29x + 368,57$
X6	0,995	0,989	0,724	2,38	$y = 3,72x + 290230,31$

Щільність зв'язку між показниками оцінюємо за допомогою коефіцієнта кореляції по шкалі Чедока, для фактору X1 зв'язок є високим, в межах 0,7-0,9 і становить 0,899. Зміна X1 на 1 млрд грн призведе до зміни

результативного показника на 3,979 млрд грн, коефіцієнт $a = -5527,37$ показує прогнозований рівень за умови, що $x = 0$. Коефіцієнт еластичності становить 6,262, а це більше 1, що свідчить про суттєвий вплив X_1 на Y . Вразі знаходження показника апроксимації в межах 5-7 %, вважається, що факторні ознаки підібрані вірно, в нашому випадку він становить 9,65, тому дане рівняння не бажано використовувати в регресії. Коефіцієнт детермінації становить 0,8079, тобто 80,79 % випадків X_1 призводить до зміни Y , інші 19,21 % визначаються змінами, що не враховані в моделі.

Вплив X_2 на Y відповідно до коефіцієнта еластичності є несуттєвим, так як становить 0,538, а це менше 1. Параметри моделі є статистично значущі, так як збільшення X_2 на 1 тис осіб призведуть до зростання Y на 1,249 млрд грн.

Результати аналізу для X_3 і Y : коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,1809$, показує низьку точність підбору, і свідчить, що лише у 18,09 % випадків зміни X_3 вплине на зміну Y , тобто точність підбору фактору є низькою. Зміна X_3 на 1 млрд грн вплине на зростання Y на 5,75 млрд грн. Параметри моделі є статистично незначущі.

Параметри моделі X_4 і Y є статистично не значущі, тому зростання X_4 на 1 млрд грн призведе до зростання Y на 29,41 млрд грн.

Параметри моделі X_5 і Y є статистично значущі, зростання X_5 на 1 млрд грн призведе до збільшення Y на 0,29 млрд грн.

Параметри моделі X_6 і Y є статистично значущі, тому зростання X_6 на 1 млрд грн призведе до збільшення Y на 3,724 млрд грн.

Відповідно до отриманих результатів лінійних рівнянь регресії, доцільно вилучити при побудові багатфакторної моделі, ті що є статистично незначущі. Залишаємо три фактори X_2 , X_5 , X_6 , при цьому перейменуємо їх для багатфакторної регресійної моделі на:

X_1 – додана вартість за витратами ММБ, млрд грн;

X_2 – обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) ММБ, млрд грн.

X_3 – податок на доходи фізичних осіб, млрд грн.

Отримана регресійна статистика є прийнятною, відповідно до якої модель є релевантною:

Multiple R=0,9997723.

$R^2 = 0,99954471$.

Adjusted $R^2 = 0,9988619$.

Standard Error – 9,696.

Observations – 6.

Таблиця 3.4 – Результати дисперсійного аналізу

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	3	412878	137626	1463,834	0,00068			
Residual	2	188,035	94,017					
Total	5	413066						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Y-перетин	276,106	13,521	20,421	0,002	217,930	334,282	217,930	334,282
X1	1,818	0,316	5,748	0,029	0,457	3,179	-0,457	3,179
X2	-0,942	0,150	-6,265	0,025	-1,588	-0,295	-1,588	-0,295
X3	0,010	0,001	10,064	0,010	0,006	0,015	0,006	0,015

В результаті ми отримали наступне регресійне рівняння залежності доходів зведеного бюджету від обраних факторів:

$$Д_{ЗБ} = 276,11 + 1,818x_1 - 0,942x_2 + 0,01x_3 \quad (3.1)$$

де $Д_{ЗБ}$ – доходи зведеного бюджету України, млрд грн;

x_1 – додана вартість за витратами ММБ, млрд грн;

x_2 – обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) ММБ, млрд грн.

x_3 – податок на доходи фізичних осіб, млрд грн.

Отже:

при зростанні доданої вартості за витратами ММБ на 1 млрд грн, доходи зведеного бюджету зростуть на 1,818 млрд грн;

при скороченні обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) ММБ на 1 млрд грн. доходи зведеного бюджету скоротяться на 0,942 млрд грн;

при зростанні ПДФО на 1 млрд грн, доходи зведеного бюджету зростуть на 0,01 млрд грн.

Висновки до розділу 3

Результатами написання третього розділу кваліфікаційної роботи є:

- розробка концепції формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії COVID-19, метою якої є забезпечення ділової активності суб'єктів підприємницької діяльності, зростання ВВП та фінансової спроможності державного і місцевого бюджетів в умовах Covid-19. Концепція включає чинники і наслідки посткризової депресії, принципи та набір інструментів антикризових фінансових заходів, що розділені на дві групи: фінансової та монетарної політики та програми підтримки бізнесу. Запропоновані заходи спрямовані на позитивний приріст ВВП та доходів державного і місцевих бюджетів;

- обґрунтування практики реалізації антикризових фінансових заходів в період пандемії COVID-19 в цілому на рівні держави та на рівні Вінницької територіальної громади. Розглянуто в регіональному розрізі програми підтримки бізнесу та виявлено, що найбільш вразливою є діяльність малого і мікро бізнесу в результаті запровадження карантинних обмежень і локдауну в період Covid-19;

- здійснено моделювання впливу показників ММБ на доходи зведеного бюджету в умовах COVID-19, зроблено відсіювання обраних факторів за результатами визначення лінійних регресійних рівнянь, їх статистичної значущості, побудовано рівняння багатофакторної регресії зміни доходів зведеного бюджету України від обраних факторів.

ВИСНОВКИ

Світова криза Covid-19, яка розгорнулася на початку 2019 р. і триває досі по різному вплинула, як на економіку країн, так і на підприємства, які по різному реагують на невизначеність і зовнішні обмежувальні чинники їх діяльності. Розуміння механізму генерації економічної кризи дозволяє розробити дієві інструменти антикризової державної і регіональної політики. Світова практика демонструє різні інструменти захисту економіки від впливу пандемії за рекомендацією країн ЄС, серед яких можна виокремити, відстрочки чи зменшення податкових і соціальних внесків, фінансові гарантії, субсидії на заробітну плату, прямі або компенсаційні позики, відстрочка кредитування, прямі гранти, надання фінансової допомоги бізнесу, самозайнятим особам тощо.

За результатами проведеного дослідження було виявлено вплив пандемії Covid-19 на розмір реального ВВП України та його квартальний приріст відносно попередніх періодів з урахуванням сезонного фактору. Виявлено, що в період Covid-19 відбулося різке скорочення ВВП, що обумовлено скороченням внутрішнього попиту в країні, запровадження карантинних обмежень, зупинки окремих секторів економіки, скорочення масштабів діяльності підприємств сфери послуг, закриття кордонів тощо.

Оцінка чутливості публічних фінансів в умовах пандемії Covid-19 показала, що більш вразливі є місцевих бюджетів, порівняно з державними, як за отриманими доходами, так і видатками, про що свідчить їх негативний приріст. Щодо державного бюджету, то пом'якшуючий вплив зумовило послаблення карантинних обмежень та введення антикризових заходів щодо послаблення впливу Covid-19 на всі сектори економіки. Фінансування антикризових заходів по боротьбі з Covid-19 в 2020 р. здійснювалося за рахунок секвестр розподілу і внесення змін до бюджету, створено тимчасову бюджетну програму «Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою Covid-19», проте не всі видатки використовувалися за призначенням, і рівень

їх фактичного використання становив 82,2 %. За сферами використання найбільше видатків було спрямовано на стимулювання економіки 26407,32 млн. грн або 39,7 % загальних видатків фонду, охорону здоров'я – 19447,91 млн. грн або 29,2 %, видатки на соціальний захист – 12819,1 млн. грн (19,3 %), видатки на правопорядок – 4486,47 млн. грн, інші сфери фінансування близько 5 %. Проте, по завершенню бюджетного року 17,8 % або 14,4 млрд. грн коштів Фонду не було розподілені. В 2021 р. в державному бюджеті заплановано видатків на боротьбу з Covid-19 на суму 41,5 млрд грн, на 01.11.2021 р. витрачено 31,3 млрд грн.

Регіональний розподіл видатків по боротьбі з Covid-19 здійснено у сумі 75,3 млрд грн, що становить 85 % загальної суми видатків, 10,3 млрд грн або 11,6 % видатки місцевих бюджетів і 3,03 млрд грн або 3,4 % інші джерела. Проте, структура видатків в розрізі регіонів є досить не однозначною, як приклад, Вінницька область: місцевий бюджет – 23,6 %, державний – 73,3, інші джерела – 3,1 %; Сумська: місцевий бюджет – 9,0 %, державний – 86,5, інші джерела – 4,6 %. Структура фінансування Вінницької області відповідає середньому показнику по Україні.

Частка витрат місцевих бюджетів на фінансування видатків по боротьбі з Covid-19 також різниться в регіональному розрізі, і становить в середньому по Україні 2,1 % або 10,3 млрд. грн, при мінімальній частці 1,4 % Запорізька область та максимальній – 3,4 % Вінницька і Миколаївська області виходячи із загальної суми видатків місцевих бюджетів на 2020 р. – 478108 млн. грн.

Регіональний розподіл фінансування заходів по боротьбі з наслідками Covid-19 залежать від фінансової спроможності територіальних громад, їх здатності перерозподілити витрати із стратегічних на пріоритетні щодо боротьби з пандемією, охороною здоров'я, соціальним захистом, підтримкою бізнесу і громадян від фінансових втрат спричинених кризою, карантинном, локдауном.

Серед труднощів, що виникли на регіональному рівні по боротьбі з наслідками Covid-19, можна виокремити:

- зниження фінансової спроможності місцевих бюджетів, зокрема, доходів внаслідок карантинних обмежень, локдауну, що обумовило їх простої і зниження ділової активності;
- скорочення міжбюджетних трансфертів із державного бюджету;
- впровадження фіскальних заходів на законодавчому рівні щодо надання податкових пільг із земельного податку, єдиного податку тощо, що призвело до втрат доходів місцевих бюджетів;
- неготовність органів місцевої влади щодо розширення владних повноважень і здійснення фінансування видатків по боротьбі з наслідками Covid-19 тощо.

Негативний вплив на публічні фінанси обумовило зниження ділової активності економічних суб'єктів, які досить по різному відреагували на кризу, частина сучасних, гнучких суб'єктів бізнес-спільноти вдало змінили види діяльності задовольняючи попит споживачів, пристосувались до життя на карантині, віддаленої роботи, проте вагома частка тимчасово призупинила функціонування, або здійснила реорганізацію. Держава відчуючи фінансові потреби бізнесу, в більшій мірі це стосується мікро і малого бізнесу вжила антикризові заходи фінансового характеру спрямовані на пом'якшення їх фінансових втрат.

Антикризові фінансові заходи було впроваджено на всіх рівнях, проте широта їх поширення досить неоднозначна. Так, Національним банком України було затверджено комплекс антикризових заходів для підтримки стабільності банківської системи та економіки країни, які передбачали введення жорстких обмежень щодо зменшення регуляторного впливу на банки, реструктуризації кредитів позичальників (роздрібних та корпоративних). Такі заходи з боку НБУ дозволять пом'якшити вплив кризи на фінансовий стан позичальників, уникнути фінансових втрат банків. Реструктуризація кредитів не повинна впливати на умови позики, зростання відсотків по кредиту, виключала комісію банків, але для її отримання потрібно було підтвердити втрати позичальниками внаслідок Covid-19.

Розроблена Програма підтримки бізнесу передбачала формування кредитних канікул, підтримку малого і середнього, агробізнесу, податкові преференції, інформаційну підтримку, відміну штрафних санкцій.

Важливим фінансовим інструментом в період Covid-19 є відміна штрафних санкцій на період запровадження карантинних обмежень, відстрочення термінів сплати, прощення податкового боргу, мораторій на проведення певних видів перевірок як з боку НБУ, так і ДПС України. Такі заходи передбачені Програмою підтримки бізнесу, мають тимчасовий характер та як позитивний – підтримка бізнес-активності, так і негативний прояв – втрати доходів бюджетів всіх рівнів.

Запропонована концепція формування системи антикризових фінансових заходів в умовах пандемії Covid-19 має за мету формування системи антикризових фінансових заходів задля забезпечення ділової активності суб'єктів підприємницької діяльності, зростання ВВП та фінансової спроможності державного і місцевого бюджетів в умовах Covid-19. Реалізація концепції базується на визначених принципах та інструментах антикризових заходів, що включають державні та регіональні програми підтримки бізнесу, інструменти фіскальної та монетарної політики держави, які доцільно застосовувати в умовах кризи Covid-19. Проявом ефективної реалізації концепції є забезпечення приросту ВВП і доходів бюджетів всіх рівнів.

Найбільш вразливим до кризи є ММБ, тому в роботі було здійснено моделювання впливу зміни показників на доходи зведеного бюджету України, на першому етапі обрано шість факторів із вибіркою даних за шість останніх років, побудовані лінійні рівняння регресії для кожного із факторів, виявлено статистично значущість кожного з них. В результаті, було відсіяно половину, задля релевантних результатів отриманих в багатofакторній регресійній моделі.

Підсумовуючи, потрібно відзначити про невизначеність умов в яких приймалися антикризові фінансові заходи на державного і регіональному

рівні, адже масштабність наслідків та тривалість карантинних обмежень обумовлених пандемією Covid-19 є досі невизначено.

Проте, екстремальні ситуації, умови невизначеності, кризовість має позитивні прояви в частині очищення економіки від неефективних учасників ринкових відносин, спонукає до інновацій задля виживання в кризових умовах, прийняття гнучких, динамічних рішень, що в подальшому стимулюватиме розвиток певних галузей промисловості. Економічна криза спровокована епідемією Covid-19, вірусною атакою вимагає ліквідації системних економічних впливів та інтеграції зусиль країн, як на національному, так і світовому рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zamoum, K., & Gorpe, T.S. (2018). Crisis Management: A Historical and Conceptual Approach for a Better Understanding of Today's Crises. *Crisis Management - Theory and Practice*. doi: 10.5772/intechopen.76198
2. Coombs, W. T. (2010). Parameters for Crisis Communication. *The Handbook of Crisis Communication*, 17–53. doi: 10.1002/9781444314885.CH1.
3. Krugman, P.A. (1979). Model of Balance-of-Payments Crises. *Journal of Money, Credit and Banking*. Vol.11, No 3, 311-325. doi: 10.2307/1991793.
4. Мельник, А.О. (2009). Теоретичні підходи висвітлення фінансових криз. *Наука й економіка*, №4 (16), 106-110.
5. Minsky, Hyman P. (1978). The Financial Instability Hypothesis: A Restatement. *Hyman P. Minsky Archive*. 180. Retrieved from http://digitalcommons.bard.edu/hm_archive/180.
6. Чухно, А. (2010). Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання. *Економіка України*. №1, 4-18.
7. Шабельник, Т. В., & Марена, Т. В., Шабельник, М. М. (2020). Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз. *Бізнес Інформ*. №10, 6–13. doi: 10.32983/2222-4459-2020-10-6-13.
8. Жердецька, Л. В. (2017). Фінансові кризи: визначення, класифікація та системний характер. *Гроші, фінанси і кредит*. № 6 (62). 79-84.
9. Черленяк, І. І., & Курей, О. А. (2020). Виклики антикризового управління економікою в умовах пандемії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*, (1 (55)), 10-18.
10. Микитенко, В. О., Куліш, Г. П., & Кулиш, А. П. (2020). Антикризові заходи в умовах пандемії.
11. Савченко, М. В., & Шкуренко, О. В. (2018). Детермінанти фінансово-економічної кризи в умовах глобалізації. *Економіка і організація управління*. №3 (31). 37-47.

12. Адамська, О. С. (2018). Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект. *Ефективність державного управління*, 55.
13. Василенко, В. О. (2003). Антикризове управління підприємством: навч. посібник. К. ЦУЛ. 504.
14. Чернявський, А. Д. (2006). Антикризове управління підприємством: навч. посібник. К. МАУП, 256.
15. Дурман, М. О., & Дурман, О. Л. (2021). Сутність антикризового управління та принципи його здійснення. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. № 1(76). 153-161.
16. Чалюк, Ю. О., & Чалюк, Ю. А. (2020). COVID-19: глобальні соціально-економічні виклики. 336-338.
17. Іванова, Н. С. (ред). (2019). Антикризове управління економічним розвитком регіонів: колективна монографія. *Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов*, 226. Вилучено з <http://elibrary.donnuet.edu.ua/id/eprint/1340>.
18. Приходченко, Т. А. (2016). Антикризове управління регіональним розвитком України. *Стратегія економічного розвитку України*. №39. 118–126.
19. Косарева, І. П., & Сало, А. В. (2018). Характеристика сутності та поняття антикризового фінансового управління. *Глобальні та національні проблеми економіки*, (22), 412-417.
20. Ковбасюк, Ю. В. (2011). Енциклопедія державного управління: у 8 т. *Національна академія державного управління при Президентові України. К. : НАДУ, Т. 8*, 748.
21. Плєскач, М. О. (2007). Методологічні особливості антикризового регулювання української економіки. *Науковий вісник*, Вип. 17.4. 202-206.
22. Мельниченко, О. А. (2015). Антикризова політика держави: сутність та складові. *Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти : тези доп. Всеукр. наук.-практ. Конференції* (Ч. 1, с. 317–320). 27 березня, 2015. Київ, Вид-во КНУКіМ.

23. Олешко, А. А. & Ровнягін, О. В. (2020). Антикризова політика національних держав у контексті подолання соціально-економічних наслідків COVID-19. *Ефективна економіка*. № 4. Вилучено з <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7780>.

24. Bluedorn J., Gopinath G., & Sandri D. (2020). An Early View of the Economic Impact of the Pandemic in 5 Charts. *IMF*. Retrieved from <https://blogs.imf.org/2020/04/06/an-early-view-of-the-economic-impact-of-the-pandemic-in-5-charts>.

25. Смолій, Л. В. (2020). Світовий досвід здійснення антикризової економічної політики з протидії негативним наслідкам пандемії Covid-19. *Topical issues of science and practice: the VII th International scientific and practical conference*. November 02-06, 2020. London. Great Britain, pp. 149-145.

26. Danylyshyn, B. & Bohdan, I. (2020). Developing a system of anti-crisis measures for Ukraine's economy in the spread of the coronavirus pandemic. *Banks and Bank Systems*, 15(2), 1-15. doi:10.21511/bbs.15(2).2020.01.

27. Soto, J. H. de. (2008). Financial crisis and economic recession. *Revista procesos de mercado*, 5(2), 229–234. doi: 10.52195/pm.v5i2.311.

28. Khalatur, S., Kriuchko, L., & Sirko, A. (2020). World experience adaptation of anti-crisis management of enterprises in the conditions of national economy's transformation. *Baltic Journal of Economic Studies*, 6(3), 171-182. doi: 10.30525/2256-0742/2020-6-3-171-182.

29. Slav'yuk, R., & Slaviuk, N. (2018). Government debt management: challenges and perspectives. *Investment Management and Financial Innovations*, №15(3), 143–156. doi: 10.21511/imfi.15(3).2018.12.

30. Danylyshyn, B., & Bohdan I. (2020). Developing a system of anti-crisis measures for Ukraine's economy in the spread of the coronavirus pandemic. *Banks and Bank Systems*, vol. 15, issue 2, 1–15. doi: 10.21511/bbs.15(2).2020.01.

31. Kotlyarevskaya, K. (2019). Strategies for socially responsible recruitment at Ukrainian enterprises under European integration. *Development Management*, № 17(1), 15–22. doi: 10.21511/dm.5(1).

32. Bril, M. (2018). Research of macroeconomic disables of Ukraine. *Economics of Development*, № 17, 20–29. doi: 10.21511/ed.17(4).2018.03.
33. Комплексний пакет загальнодержавних антикризових заходів подолання наслідків пандемії та створення передумов до сталого соціально-економічного зростання. (2020). *Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України*. 65.
34. Gupta, S & Barroy, H. (2020). The COVID-19 Crisis and Budgetary Space for Health in Developing Countries. Retrieved from <https://www.cgdev.org/blog/covid-19-crisis-and-budgetary-space-health-developing-countries>.
35. Велігурська, А. М. (2020). Антикризові заходи країн у сучасних реаліях. *Студентський вісник НУВГП: зб. наук. праць. Рівне: НУВГП. Вип. 1(13)*. 42-45.
36. Gupta, S., & Barroy, H. (2020). The COVID-19 Crisis and Budgetary Space for Health in Developing Countries. Retrieved from <https://www.cgdev.org/blog/covid-19-crisis-and-budgetary-space-health-developing-countries>.
37. Barroy, H., Wang, D., Pescetto, C., & Kutzin, J. (2020). How to budget for COVID-19 response? A rapid scan of budgetary mechanisms in highly affected countries. *World Health Organization*. Retrieved from <https://p4h.world/en/node/8821>.
38. Прутська, О.О. (2021). Публічні фінанси України в умовах пандемії COVID-19. *Економічна теорія та історія економічної думки. Інфраструктура ринку*. №53. Вилучено з <http://www.market-infr.od.ua/uk/53-2021>.
39. Варналій, З. С., Чеберяко, О. В., Баженова, О. В., Нікитенко, Д. В., & Білик, Р. Р. (2020). Стратегічні пріоритети бюджетної політики України в умовах пандемії COVID-19. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 4(35), 170-179.

40. Фугело, П., & Савіцька, С. (2020). Вплив пандемії covid-19 на наповнення місцевих бюджетів. *Економічний дискурс*, № 2, 86-94.
41. Дмитровська, В. С., & Кохан, І. В. (2020). Доходи місцевих бюджетів в умовах пандемії Covid-19. *The actual problems of regional economy development*, № 1.16, 180-190.
42. Сторонянська, І. З., & Беновська, Л. Я. (2020). Економіка регіонів України під дією викликів пандемії COVID-19. *Регіональна економіка*, (2), 5-16.
43. Степанова, О. В. (2020). Пандемія COVID-19 та фіскальна стійкість. *Економіка і прогнозування*. № 2. 7-20.
44. Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни: підсумки 2020 року та виклики і загрози постпандемічного розвитку. *Консенсус-прогноз. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування*. № 53. Квітень 2021.
45. Міністерство фінансів України (офіційний сайт). Вилучено з <https://www.mof.gov.ua>.
46. Дяченко, С. А. (2021). Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні: тенденції та прогнози. *Інвестиції: практика та досвід*. № 8. 63–69. doi: 10.32702/2306-6814.2021.8.63.
47. OECD (2020). The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government. Вилучено з www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-acrosslevels-of-government-d3e314e1/.
48. Державного веб-порталу бюджету для громадян. Вилучено з <https://openbudget.gov.ua/>.
49. Як виконувалися місцеві бюджети у 2020 році - експертний аналіз. Вилучено з <https://decentralization.gov.ua/news/13249>.
50. Жаліло, Я. А. (кер. авт. кол.), Базилук, Я. Б. Ковалівська, Я. Б., & Коломієць, О. О. (2020). Україна після коронакризи – шлях одужання : наук. доп. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 304.

51. Програми підтримки бізнесу. Вилучено з
<https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu>.
52. Інформаційний лист №17 ДПС України. Вилучено з
<https://tax.gov.ua/data/material/000/350/444724/InfoList17.pdf>.
53. *Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020—2022 роки.* (Постанова КМУ). № 534. (2020). Вилучено з
<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-stimulyuvannya-ekonomiki-534-270520>.
54. Програма стимулювання економіки для подолання наслідків Covid-19: «Економічне відновлення». Вилучено з
<https://ips.ligazakon.net/document/KP200534?an=132>.
55. Комплексний пакет загальнодержавних антикризових заходів подолання наслідків пандемії та створення передумов до сталого соціально-економічного зростання. (2020). *Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. Харків, 65.*
56. *Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо додаткової підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)* (Закон України). № 591-IX (2020).
57. Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. (Закон України). 1071-IX. (2021).
58. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9 %». (2020). Вилучено з
<https://5-7-9.gov.ua/>.

59. Вінницька міська рада: *офіційний сайт*. Вилучено з <https://www.vmr.gov.ua/>.
60. Державна служба статистики: *офіційний сайт*. Вилучено з http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/arh_vtr_u.htm.
61. Пічкурова, З. В. (2020). Світова практика державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії COVID-19. *Науковий економічний журнал «Інтелект XXI»*. Київ. Видавничий дім «Гельветика», № 6, 85-91.
62. Гуцало, Л. В. (2021). Регіональна політика ЄС в умовах пандемії COVID-19. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»* (9), 305-309.
63. Артеменко, Р. О. (2020) Пандемія COVID-19 як виклик єдності та стабільності Європейського Союзу: пошук шляхів подолання кризи. *Політичне життя*, (4), 79- 86. Doi: 10.31558/2519-2949.2020.4.11.
64. Емерсон, М. (2020). Вірус як виклик єдності: якою буде антикризова стратегія ЄС. *Європейська правда*. Вилучено з <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/04/9/7108539/>.
65. Панфілова, Т. (2020). Забезпечення стійкості національних фінансових систем в умовах пандемії Covid-19. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*, (4 (10)).
66. Юрчишена, Л. В., & Петренко, Ю. О. (2021). Аналіз чутливості публічних фінансів до пандемії Covid-19. *Науковий вісник ОНЕУ*, №9-10. 43-51. Doi:10.32680/2409-9260-2021-9-10-286-287-43-51.
67. Петренко, Ю. О. & Юрчишена, Л. В. (2021). Регіональний аспект фінансування видатків з Covid-19. *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 27 жовтня, 2021. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка*. 31-33.